

162

Handwritten notes:

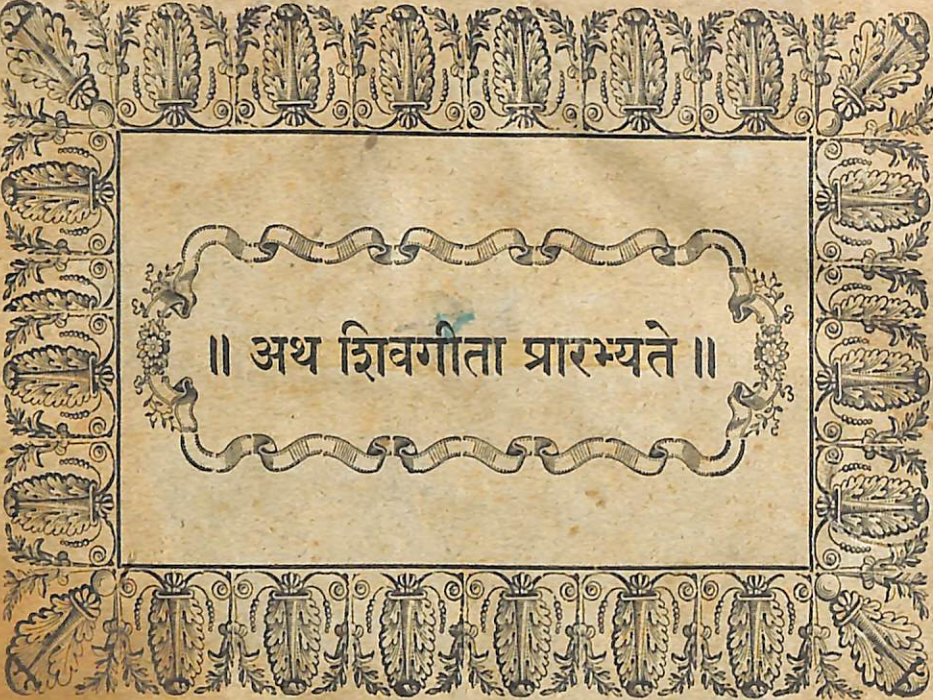
1875
June 20
S. J. A.

११३८

A purple ink drawing on aged, textured paper. The drawing consists of several interconnected, stylized shapes that resemble the letter 'Z' or '2'. These shapes are arranged in a complex, somewhat symmetrical pattern. Some shapes are solid purple, while others are fainter, suggesting they were drawn with less pressure or are bleed-through from the reverse side. The overall composition is abstract and geometric.

File 2

॥ अथ शिवगीता प्रारभ्यते ॥

॥ अथ शिवगीता प्रारभ्यते ॥

॥ अथ श्रीशिवगीता प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो
नमः ॥ श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः ॥ ॐ अस्य श्रीशिवगी-
तामालामन्त्रस्य ॥ श्रीवेदव्यासरूप्यगस्त्य ऋषिः शिरसि
॥ ॐ जगतीछन्दः मुखे ॥ श्रीसदाशिवः परमात्मा देवता
हृदये ॥ ॐ प्रणवो बीजं नाभौ ॥ ॐ सर्वव्यापक इति शक्तिः
गुह्ये ॥ ॐ ह्रीं कीलकं पादयोः ॥ ब्रह्मात्मसाक्षात्कारार्थं
जपे विनियोगः ॥ ॐ ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रीं
तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रैं अ-
नामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रः
करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ॥ ॥ अथ ध्या-

शि. गी.

॥ १ ॥

नम् ॥ अकारं विन्यसेन्नाभौ सत्वरूपं निरञ्जनम् ॥ उकारं
हृदये विन्द्याद्रजोरूपं द्वितीयकम् ॥ १ ॥ मकारं मूर्ध्नि वि-
न्यस्य तमोरूपं च त्र्यम्बकम् ॥ अकारश्च उकारश्च मकारो
विन्दुलक्षणः ॥ २ ॥ त्रिधा मात्रा स्थिता यत्र तत्परं ज्यो-
तिरोमिति ॥ अकार उच्यते रुद्रो मकारश्च पितामहः ॥ ३ ॥
उकार उच्यते विष्णुस्तत्परं ज्योतिरोमिति ॥ इच्छा क्रिया
तथा शक्तिर्ब्राह्मी गौरी च वैष्णवी ॥ ४ ॥ त्रिधा शक्तिः
स्थिता यत्र तत्परं ज्योतिरोमिति ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च
देवेन्द्रो देवतास्तथा ॥ ५ ॥ अमलार्कस्थिराकारं प्रज्वलं
भुवनत्रयम् ॥ धारयन् हृदये ब्रह्म वह्निना सह दृश्यते ॥ ६ ॥
दृशिस्वरूपं गगनोपमं परं सर्वात्मकं सात्त्विकमेकमक्षरम् ॥

अ०

१

॥ १ ॥

अलेपनं सर्वगतं यदद्वयं तदेव चाहं प्रणवं यदुक्तम् ॥ ७ ॥
ओमिति ॥ उत्पन्नात्मावबोधस्य अद्वेष्टत्वादयो गुणाः ॥
अशेषतो भवन्त्यस्य ननु संधानरूपिणः ॥ ८ ॥ इति
ध्यानम् ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथातः संप्रव-
क्ष्यामि शुद्धं कैवल्यमुक्तिदम् ॥ अनुग्रहान्महेशस्य भव-
दुःखस्य भेषजम् ॥ १ ॥ न कर्मणामनुष्ठानैर्न दानैस्तप-
सापि वा ॥ कैवल्यं लभते मर्त्यः किंतु ज्ञानेन केवलम् ॥ २ ॥
रामाय दण्डकारण्ये पार्वतीपतिना पुरा ॥ या प्रोक्ता शि-
वगीताख्या गुह्याद्गुह्यतमा हि सा ॥ ३ ॥ यस्याः श्रवण-
मात्रेण नृणां मुक्तिर्ध्रुवं भवेत् ॥ पुरा सनत्कुमाराय स्क-
न्देनाभिहिता हि सा ॥ ४ ॥ सनत्कुमारः प्रोवाच व्या-

शि. गी.

॥ २ ॥

साय मुनिसत्तमाः ॥ मह्यं कृपातिरेकेण प्रददौ बादरायणः
॥ ५ ॥ उक्तं च तेन कस्मैचिन्न दातव्यमिदं त्वया ॥ सू-
तपुत्रान्यथा देवाः क्षुभ्यन्ति च शपन्ति च ॥ ६ ॥ अथ
पृष्ठो मया विप्रा भगवान्बादरायणः ॥ भगवन्देवताः
सर्वाः किं क्षुभ्यन्ति शपन्ति च ॥ ७ ॥ तासामत्रास्ति का
हानिर्यया कुप्यन्ति देवताः ॥ पाराशर्योऽथ मामाह यत्पृष्ठं
शृणु वत्स तत् ॥ ८ ॥ नित्याग्निहोत्रिणो विप्राः संति ये
गृहमेधिनः ॥ त एव सर्वफलदाः सुराणां कामधेनवः ॥ ९ ॥
भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च यद्यदिष्टं सुपर्वणाम् ॥ अग्नौ हुतेन
हविषा तत्सर्वं लभते दिवि ॥ १० ॥ नान्यदस्ति सुरेशा-
नामिष्टसिद्धिप्रदं दिवि ॥ दोग्ध्री धेनुर्यथा नीता दुःखदा

अ०

१

॥ २ ॥

गृहमेधिनाम् ॥ ११ ॥ तथैव ज्ञानवान्विप्रो देवानां दुःखदो
भवेत् ॥ त्रिदशास्तेन विघ्नन्ति प्रविष्टा विषयं नृणाम् ॥ १२ ॥
ततो न जायते भक्तिः शिवे कस्यापि देहिनः ॥ तस्माद-
विदुषां नैव जायते शूलपाणिनः ॥ १३ ॥ यथाकथंचिज्जा-
तापि मध्ये विच्छिद्यते नृणाम् ॥ जातं वापि शिवज्ञानं न
विश्वासं भजत्यलम् ॥ १४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ यद्येवं दे-
वता विघ्नमाचरन्ति तनूभृताम् ॥ पौरुषं तत्र कस्यास्ति
येन मुक्तिर्भविष्यति ॥ १५ ॥ सत्यं सूतात्मज ब्रूहि तत्रो-
पायोऽस्ति वा न वा ॥ सूत उवाच ॥ कोटिजन्मार्जितैः
पुण्यैः शिवे भक्तिः प्रजायते ॥ १६ ॥ इष्टापूर्तादिकर्माणि
तेनाचरति मानवः ॥ शिवार्पणधिया कामान्परित्यज्य य-

शि. गी.

॥ ३ ॥

थाविधि ॥ १७ ॥ अनुग्रहात्तेन शंभोर्जायते सुदृढो नरः ॥
ततो भीताः पलायन्ते विघ्नं हित्वाऽसुरेश्वराः ॥ १८ ॥ जा-
यते तेन शुश्रूषा चरिते चन्द्रमौलिनः ॥ शृण्वतो जायते
ज्ञानं ज्ञानादेव विमुच्यते ॥ १९ ॥ बहुनात्र किमुक्तेन
यस्य भक्तिः शिवे दृढा ॥ महापापोपपापौघकोटिग्रस्तोऽपि
मुच्यते ॥ २० ॥ अनादरेण शाठ्येन परिहासेन माय-
या ॥ शिवभक्तिरतश्चेत्स्यादन्त्यजोऽपि विमुच्यते ॥ २१ ॥
एवं भक्तिश्च सर्वेषां सर्वदा सर्वतोमुखी ॥ तस्यां तु विद्य-
मानायां यस्तु मर्त्यो न मुच्यते ॥ २२ ॥ संसारबन्धनात्त-
स्मादन्यः को वास्ति मूढधीः ॥ नियमाद्यस्तु कुर्वीत भक्तिं
वा द्रोहमेव वा ॥ २३ ॥ तस्यापि चेत्प्रसन्नोऽसौ फलं य-

अ०

१

॥ ३ ॥

च्छति वाञ्छितम् ॥ ऋद्धं किञ्चित्समादाय क्षुल्लकं जल-
मेव वा ॥ २४ ॥ यो दत्ते नियमेनासौ तस्मै दत्ते जगत्र-
यम् ॥ तत्राप्यशक्तो नियमान्नमस्कारं प्रदक्षिणाम् ॥ २५ ॥
यः करोति महेशस्य तस्मै तुष्टो भवेच्छिवः ॥ प्रदक्षिणास्व-
शक्तोऽपि यः स्वान्ते चिन्तयेच्छिवम् ॥ २६ ॥ गच्छन्समु-
पविष्टो वा तस्याभीष्टं प्रयच्छति ॥ चन्दनं बिल्वकाष्ठस्य
पुष्पाणि वनजान्यपि ॥ २७ ॥ फलानि तादृशान्येव यस्य
प्रीतिकराणि वै ॥ दुष्करं तस्य सेवायां किमस्ति भुवन-
त्रये ॥ २८ ॥ वन्येषु यादृशी प्रीतिर्वर्तते परमेशितुः ॥
उत्तमेष्वपि नास्त्येव तादृशी ग्रामजेष्वपि ॥ २९ ॥ तं त्य-
क्त्वा तादृशं देवं यः सेवेतान्यदेवताम् ॥ स हि भागीरथी

शि. गी.

॥ ४ ॥

त्यक्त्वा काङ्क्षते मृगतृष्णिकाम् ॥ ३० ॥ किंतु यस्यास्ति
दुरितं कोटिजन्मसु संचितम् ॥ तस्य प्रकाशते नायमर्थो
मोहान्धचेतसः ॥ ३१ ॥ न कालनियमो यत्र न देशस्य
स्थलस्य च ॥ यत्रास्य चित्तं रमते तस्य ध्यानेन केवलम्
॥ ३२ ॥ आत्मत्वेन शिवस्यासौ शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥
अतिस्वल्पतरायुः श्रीभूतेशांशाधिपोऽपि यः ॥ ३३ ॥ स
तु राजाहमस्मीति वादिनं हन्ति सान्वयम् ॥ कर्तापि स-
र्वलोकानामक्षयैश्वर्यवानपि ॥ ३४ ॥ शिवः शिवोऽहम-
स्मीति वादिनं यं च कञ्चन ॥ आत्मना सह तादात्म्यभा-
गिनं कुरुते भृशम् ॥ ३५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां पारं य-
स्याथ येन वै ॥ मुनयस्तत्प्रवक्ष्यामि व्रतं पाशुपताभिधम्

अ०

१

॥ ४ ॥

॥ ३६ ॥ कृत्वा तु विरजां दीक्षां भूतिरुद्राक्षधारिणः ॥ ज-
पन्तो वेदसाराख्यं शिवनामसहस्रकम् ॥ ३७ ॥ संत्यज्य
तेन मर्त्यत्वं शैवीं तनुमवाप्स्यथ ॥ ततः प्रसन्नो भगवा-
ञ्छंकरो लोकशंकरः ॥ ३८ ॥ भवतां दृश्यतामेत्य कैवल्यं
वः प्रदास्यति ॥ रामाय दण्डकारण्ये यत्प्रादात्कुम्भसंभवः
॥ ३९ ॥ तत्सर्वं वः प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं भक्तियोगिनः ॥ ४० ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघ-
वसंवादे शिवभक्त्युत्कर्षनिरूपणं नाम प्रथमो-
ऽध्यायः ॥ १ ॥

शि. गी.

॥ ५ ॥

॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ किमर्थमागतोऽगस्त्यो राम-
चन्द्रस्य सन्निधिम् ॥ कथं वा विरजां दीक्षां कारयामास
राघवम् ॥ ततः किमाप्तवान् रामः फलं तद्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥
सूत उवाच ॥ ॥ रावणेन यदा सीताऽपहृता जनका-
त्मजा ॥ तदा वियोगदुःखेन विलपन्नास राघवः ॥ २ ॥
निर्निद्रो निरहंकारो निराहारो दिवानिशम् ॥ मोक्तुमैच्छ-
त्ततः प्राणान्सानुजो रघुनन्दनः ॥ ३ ॥ लोपामुद्रापतिर्ज्ञा-
त्वा तस्य सन्निधिमागमत् ॥ अथ तं बोधयामास संसारा-
सारतां मुनिः ॥ ४ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ ॥ किं वि-
षीदसि राजेन्द्र कान्ता कस्य विचार्यताम् ॥ जडः किं नु
विजानाति देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥ ५ ॥ निर्लेपः परिष्-

अ०

२

॥ ५ ॥

र्णश्च सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ आत्मा न जायते नैव म्रियते
न च दुःखभाक् ॥ ६ ॥ सूर्योऽसौ सर्वलोकस्य चक्षुष्टेन
व्यवस्थितः ॥ तथापि चाक्षुषैर्दोषैर्न कदाचिद्विलिप्यते ॥ ७ ॥
सर्वभूतान्तरात्मापि तद्ब्रह्मस्यैर्न लिप्यते ॥ देहोऽपि मल-
पिण्डोऽयं मुक्तजीवो जडात्मकः ॥ ८ ॥ दह्यते वह्निना
काष्ठैः शिवाद्यैर्भक्ष्यतेऽपि वा ॥ तथापि नैव जानाति विरहे
तस्य का व्यथा ॥ ९ ॥ सुवर्णगौरी दूर्वाया दलवच्छयाम-
लापि वा ॥ पीनोत्तुङ्गस्तनाभोगभुग्नसूक्ष्मविलम्बिका ॥ १० ॥
बृहन्नितम्बजघना रक्तपादसरोरुहा ॥ राकाचन्द्रमुखी बि-
म्बप्रतिबिम्बरदच्छदा ॥ ११ ॥ नीलेन्दीवरनीकाशनयनद्व-
यशोभिता ॥ मत्तकोकिलसँल्लापा मत्तद्विरदगामिनी ॥ १२ ॥

शि. गी.

॥ ६ ॥

कटाक्षैरनुगृह्णाति मां पञ्चेषुशरोत्तमैः ॥ इति यां मन्यते मूढ
स तु पञ्चेषुशासितः ॥ १३ ॥ तस्याविवेकं वक्ष्यामि शृणु-
ष्वावहितो नृप ॥ न च स्त्री न पुमानेष नैव चायं नपुं-
सकः ॥ १४ ॥ अमूर्तः पुरुषः पूर्णो द्रष्टा देही स जीविनः ॥
या तन्वङ्गी मृदुर्बाला मलपिण्डात्मिका जडा ॥ १५ ॥ सा
न पश्यति यत्किञ्चिन्न शृणोति न जिघ्रति ॥ चर्ममात्रा
तनुस्तस्या बुद्ध्या त्यक्षस्व राघव ॥ १६ ॥ या प्राणादधिका
सैव हंत ते स्याद्दृणास्पदम् ॥ जायन्ते यदि भूतेभ्यो दे-
हिनः पाञ्चभौतिकाः ॥ १७ ॥ आत्मा यदेकलस्तेषु परि-
पूर्णः सनातनः ॥ का कान्ता तत्र कः कान्तः सर्व एव
सहोदराः ॥ १८ ॥ निर्मितायां गृहावल्यां तदवच्छिन्नतां

अ०

२

॥ ६ ॥

गतम् ॥ नभस्तस्यां तु दग्धायां न कांचित्क्षतिमृच्छति
॥ १९ ॥ तद्वदात्मापि देहेषु परिपूर्णः सनातनः ॥ हन्य-
मानेषु तेष्वेव स स्वयं नैव हन्यते ॥ २० ॥ हन्ता चेन्म-
न्यते हन्तुं हतश्चेन्मन्यते हतम् ॥ तावुभौ न विजानीतो
नायं हन्ति न हन्यते ॥ २१ ॥ अस्मान्नृपातिदुःखेन किं
खेदस्यास्ति कारणम् ॥ स्वस्वरूपं विदित्वेदं दुःखं त्यक्त्वा
सुखी भव ॥ २२ ॥ राम उवाच ॥ ॥ मुने देहस्य
नो दुःखं नैव चेत्परमात्मनः ॥ सीतावियोगदुःखान्निर्मां भ-
स्मीकुरुते कथम् ॥ २३ ॥ सदाऽनुभूयते योऽर्थः स नास्ती-
ति त्वयेरितः ॥ जायतां तत्र विश्वासः कथं मे मुनिपुङ्गव
॥ २४ ॥ अन्योऽत्र नास्ति को भोक्ता येन जन्तुः प्रत-

शि. गी.

॥ ७ ॥

प्यते ॥ सुखस्य वापि दुःखस्य तद्रूहि मुनिसत्तम ॥ २५ ॥
॥ अगस्तिरुवाच ॥ ॥ दुर्ज्ञेया शांभवी माया तया सं-
मोह्यते जगत् ॥ मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनं तु महे-
श्वरम् ॥ २६ ॥ तस्यावयवभूतैस्तु व्याप्तं सर्वमिदं जगत् ॥
सत्यज्ञानात्मकोऽनन्तो विभुरात्मा महेश्वरः ॥ २७ ॥ तस्यै-
वांशो जीवलोके हृदये प्राणिनां स्थितः ॥ विस्फुलिङ्गा
यथा वह्नेर्जायन्ते काष्ठयोगतः ॥ २८ ॥ अनादिकर्मसंब-
द्धास्तद्वदंशा महेशितुः ॥ अनादिवासनायुक्ताः क्षेत्रज्ञा
इति ते स्मृताः ॥ २९ ॥ मनो बुद्धिरहंकारश्चित्तं चेति च-
तुष्टयम् ॥ अन्तःकरणमित्याहुस्तत्र ते प्रतिबिम्बिताः ॥ ३० ॥
जीवत्वं प्राप्नुयुः कर्मफलभोक्तार एव ते ॥ ततो वैषयिकं

अ०

२

॥ ७ ॥

तेषां सुखं वा दुःखमेव वा ॥ ३१ ॥ त एव भुञ्जते भोगा-
यतनेऽस्मिन् शरीरके ॥ स्थावरं जङ्गमं चेति द्विविधं वपु-
रुच्यते ॥ ३२ ॥ स्थावरास्तत्र देहाः स्युः सूक्ष्मा गुल्मलता-
दयः ॥ अण्डजाः स्वेदजास्तद्वदुद्भिजा इति जङ्गमाः ॥ ३३ ॥
योनिमन्ये प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः ॥ स्थाणुमन्येऽनु-
संयन्ति यथाकर्म यथाश्रुतम् ॥ ३४ ॥ सुख्यहं दुःख्यहं
चेति जीव एवाभिमन्यते ॥ निर्लेपोऽपि परं ज्योतिर्मोहितः
शंभुमायया ॥ ३५ ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभो मदो मात्स-
र्यमेव च ॥ मोहश्चेत्यरिषड्वर्गमहंकारगतं विदुः ॥ ३६ ॥ स
एव बोध्यते जीवः स्वप्नजाग्रदवस्थयोः ॥ सुषुप्तौ तदभा-
वाच्च जीवः शंकरतां गतः ॥ ३७ ॥ स एव मायासंस्पृष्टः

शि. गी.

॥ ८ ॥

अ०

२

कारणं सुखदुःखयोः ॥ शुक्तौ रजतवद्विश्वं मायया दृश्यते
शिवे ॥ ३८ ॥ ततो विवेकज्ञानेन न कोऽप्यत्रास्ति दुःख-
भाक् ॥ ततो विरम दुःखात्त्वं किं मुधा परितप्यसे ॥ ३९ ॥
॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ मुने सर्वमिदं तथ्यं यन्मदग्रे
त्वयेरितम् ॥ तथापि न जहात्येतत्प्रारब्धादृष्टमुल्बणम्
॥ ४० ॥ मत्तं कुर्याद्यथा मद्यं नष्टाविद्यमपि द्विजम् ॥ त-
द्वत्प्रारब्धभोगोऽपि न जहाति विवेकिनम् ॥ ४१ ॥ ततः
किं बहुनोक्तेन प्रारब्धसचिवः स्मरः ॥ बाधते मां दिवारा-
त्रमहंकारोऽपि तादृशः ॥ ४२ ॥ अत्यन्तपीडितो जीवः
स्थूलदेहं विमुञ्चति ॥ तस्माज्जीवाप्तये मह्यमुपायः क्रियतां
द्विज ॥ ४३ ॥

॥ ८ ॥

जि॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघ-
वसंवादे वैराग्योपदेशो नाम द्वितीयोऽध्या-
यः ॥ २ ॥

अगस्त्य उवाच ॥ ॥ न गृह्णाति वचः पथ्यं का-
मक्रोधादिपीडितः ॥ हितं न रोचते तस्य मुमूर्षोरिव भेष-
जम् ॥ १ ॥ मध्येसमुद्रं या नीता सीता दैत्येन मायिना ॥
आयास्यति नरश्रेष्ठ सा कथं तव संनिधिम् ॥ २ ॥ बध्यन्ते
देवताः सर्वा द्वारि मर्कटयूथवत् ॥ किं च चामरधारिण्यो
यस्य संति सुराङ्गनाः ॥ ३ ॥ भुङ्क्ते त्रिलोकीमखिलां यः

शि. गी.

॥ ९ ॥

शंभुवरदर्पितः ॥ निष्कण्टकं तस्य जयः कथं तव भविष्य-
ति ॥ ४ ॥ इन्द्रजिन्नाम पुत्रो यस्तस्यास्तीशवरोद्धतः ॥
तस्याग्रे संगरे देवा बहुवारं पलायिताः ॥ ५ ॥ कुम्भकर्णा-
ह्वयो भ्राता यस्यास्ति सुरसूदनः ॥ अन्यो दिव्यास्त्रसंयु-
क्तश्चिरजीवी विभीषणः ॥ ६ ॥ दुर्गं यस्यास्ति लंकाख्यं
दुर्जेयं देवदानवैः ॥ चतुरङ्गबलं यस्य वर्तते कोटिसंख्यया
॥ ७ ॥ एकाकिना त्वया जेयः स कथं नृपनन्दन ॥ आ-
काङ्क्षते करे धर्तुं बालश्चन्द्रमसं यथा ॥ ८ ॥ तथा त्वं का-
ममोहेन जयं तस्याभिवाञ्छसि ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥
॥ क्षत्रियोऽहं मुनिश्रेष्ठ भार्या मे रक्षसा हता ॥ यदि तं न
निहन्म्याशु जीवने मेऽस्ति किं फलम् ॥ ९ ॥ अतस्ते त-

अ०

३

॥ ९ ॥

त्वबोधेन न मे किञ्चित्प्रयोजनम् ॥ कामक्रोधादयः सर्वे
दहन्त्येते तनुं मम ॥ १० ॥ अहंकारोऽपि मे नित्यं जीवनं
हन्तुमुद्यतः ॥ हतायां निजकान्तायां शत्रुणाऽवमतस्य वा
॥ ११ ॥ यस्य तत्त्वबुभुत्सा स्यात्स लोके पुरुषाधमः ॥
तस्मात्तस्य वधोपायं लङ्घयित्वाम्बुधिं रणे ॥ १२ ॥ ब्रूहि मे
मुनिशार्दूल त्वत्तो नान्योऽस्ति मे गुरुः ॥ ॥ अगस्त्य
उवाच ॥ ॥ एवं चेच्छरणं याहि पार्वतीपतिमव्ययम् ॥
स चेत्प्रसन्नो भगवान्वाञ्छितार्थं प्रदास्यति ॥ १३ ॥ देवै-
रजेयः शक्राद्यैर्हरिणा ब्रह्मणापि वा ॥ स ते वध्यः कथं वा
स्याच्छंकरानुग्रहं विना ॥ १४ ॥ अतस्त्वां दीक्षयिष्यामि
विरजामार्गमाश्रितः ॥ तेन मार्गेण मर्त्यत्वं हित्वा तेजो-

शि. गी.

॥१०॥

मयो भव ॥ १५ ॥ येन हत्वा रणे शत्रून्सर्वान्कामानवा-
प्स्यसि ॥ भुक्त्वा भूमण्डले चान्ते शिवसायुज्यमाप्स्यसि
॥ १६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथ प्रणम्य रामस्तं द-
ण्डवन्मुनिसत्तमम् ॥ उवाच दुःखनिर्मुक्तः प्रहृष्टेनान्तरा-
त्मना ॥ १७ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ कृतार्थोऽहं
मुने जातो वाञ्छितार्थो ममागतः ॥ पीताम्बुधिः प्रसन्नस्त्वं
यदि मे किमु दुर्लभम् ॥ १८ ॥ अतस्त्वं विरजां दीक्षां
ब्रूहि मे मुनिसत्तम ॥ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ ॥ शु-
क्लपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वा विशेषतः ॥ एकादश्यां सोम-
वारे आर्द्रायां वा समारभेत् ॥ १९ ॥ यं वायुमाहुर्ग्रहं रुद्रं
यमग्निं परमेश्वरम् ॥ परात्परतरं चाहुः परात्परतरं शिवम्

अ०

३

॥१०॥

॥ २० ॥ ब्रह्मणो जनकं विष्णोर्वहेर्वायोः सदाशिवम् ॥
ध्यात्वाग्निनाऽवसथ्याग्निं विशोध्य च पृथक्पृथक् ॥ २१ ॥
पञ्चभूतानि संयम्य ध्यात्वा गुणविधिक्रमात् ॥ मात्राः पञ्च
चतस्रश्च त्रिमात्रा द्विस्ततः परम् ॥ २२ ॥ एकमात्रमुमात्रं हि
द्वादशान्तं व्यवस्थितम् ॥ स्थित्यां स्थाप्यामृतो भूत्वा व्रतं
पाशुपतं चरेत् ॥ २३ ॥ इदं व्रतं पाशुपतं करिष्यामि स-
मासतः ॥ प्रातरेवं तु संकल्प्य निधायान्निं स्वशाखया ॥ २४ ॥
उपोषितः शुचिः स्नातः शुक्लाम्बरधरः स्वयम् ॥ शुक्लयज्ञो-
पवीतश्च शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ २५ ॥ जुहुयाद्विरजामन्त्रैः
प्राणापानादिभिस्ततः ॥ अनुवाकान्तमेकाग्रः समिदाज्य-
चरून्पृथक् ॥ २६ ॥ आत्मन्यग्निं समारोप्य याते अग्नेति

शि. गी.

॥११॥

मन्त्रतः ॥ भस्मादायाग्निरित्याद्यैर्विमृज्याङ्गानि संस्पृशेत्
॥ २७ ॥ भस्मच्छन्नो भवेद्विद्वान्महापातकसंभवैः ॥ पापै-
र्विमुच्यते सत्यमुच्यते च न संशयः ॥ २८ ॥ वीर्यमग्नेर्यतो
भस्म वीर्यवान्भस्मसंयुतः ॥ भस्मस्नानरतो विप्रो भस्मशा-
यी जितेन्द्रियः ॥ २९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवसायुज्य-
माप्नुयात् ॥ एवं कुरु महाभाग शिवनामसहस्रकम् ॥ ३० ॥
इदं तु संप्रदास्यामि तेन सर्वार्थमाप्स्यसि ॥ ॥ सूत उ-
वाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै शिवनामसहस्रकम्
॥ ३१ ॥ वेदसाराभिधं नित्यं शिवप्रत्यक्षकारकम् ॥ उक्तं
च तेन राम त्वं जप नित्यं दिवानिशम् ॥ ३२ ॥ ततः प्र-
सन्नो भगवान्महापाशुपतास्त्रकम् ॥ तुभ्यं दास्यति तेन

अ०

३

॥११॥

त्वं शत्रून् हत्वाऽप्यसि प्रियाम् ॥ ३३ ॥ तस्यैवास्त्रस्य माहा-
त्म्यात्समुद्रं शोषयिष्यसि ॥ संहारकाले जगतामस्त्रं तत्पा-
र्वतीपतेः ॥ ३४ ॥ तदलाभे दानवानां जयस्तव सुदुर्लभः ॥
तस्मालब्धुं तदेवास्त्रं शरणं याहि शंकरम् ॥ ३५ ॥

ॐ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे विर-
जादीक्षानिरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठ गते त-
स्मिन्निजाश्रमम् ॥ अथ रामगिरौ रामस्तस्मिन्गोदावरीतटे
॥ १ ॥ शिवलिङ्गं प्रतिष्ठाप्य कृत्वा दीक्षां यथाविधि ॥ भू-

शि. गी.

॥१२॥

अ०

४

तिभूषितसर्वाङ्गो रुद्राक्षाभरणैर्युतः ॥ २ ॥ अभिषिच्य जलैः
पुण्यैर्गौतमीसिन्धुसंभवैः ॥ अर्चयित्वा वन्यपुष्पैस्तद्वदन्य-
फलैरपि ॥ ३ ॥ भस्मच्छन्नो भस्मशायी व्याघ्रचर्मासने
स्थितः ॥ नाम्नां सहस्रं प्रजपन्नक्तंदिवमनन्यधीः ॥ ४ ॥
मासमेकं फलाहारो मासं पर्णाशनः स्थितः ॥ मासमेकं
जलाहारो मासं च पवनाशनः ॥ ५ ॥ शान्तो दान्तः प्र-
सन्नात्मा ध्यायन्नेवं महेश्वरम् ॥ हृत्पङ्कजे समासीनमुमादे-
हार्धधारिणम् ॥ ६ ॥ चतुर्भुजं त्रिनयनं विद्युत्पिङ्गजटाध-
रम् ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशं चन्द्रकोटिसुशीतलम् ॥ ७ ॥ स-
र्वाभरणसंयुक्तं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥ व्याघ्रचर्माम्बरधरं व-
रदाभयधारिणम् ॥ ८ ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च सुरासुरनम-

॥१२॥

स्कृतम् ॥ पञ्चवक्त्रं चन्द्रमौलिं त्रिशूलडमरूधरम् ॥ ९ ॥
नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुवमक्षरमव्ययम् ॥ एवं नित्यं प्र-
जपतो गतं मासचतुष्टयम् ॥ १० ॥ अथ जातो महानादः
प्रलयाम्बुदभीषणः ॥ समुद्रमथनोद्भूतमन्दरावनिभृङ्गनिः ११
रुद्रबाणाग्निसिन्धोभ्रश्यात्रिपुरविभ्रमः ॥ तमाकर्ण्यार्थं संभ्रा-
न्तो यावत्पश्यति पुष्करम् ॥ १२ ॥ तावदेव महातेजो रा-
मस्यासीत्पुरोद्विजाः ॥ तेजसा तेन संभ्रान्तो नापश्यत्स-
दिशो दश ॥ १३ ॥ अन्धीकृतेक्षणस्तूर्णं मोहं यातो नृपा-
त्मजः ॥ विचिन्त्य तर्कयामास दैत्यमायां द्विजेश्वराः ॥ १४ ॥
अथोत्थाय महावीरः सज्जं कृत्वा स्वकं धनुः ॥ अविध्य-
न्निशितैर्बाणैर्दिव्यास्त्रैरभिमन्त्रितैः ॥ १५ ॥ आग्नेयं वारुणं

शि. गी.

॥१३॥

सौम्यं मोहनं सौरपार्वतम् ॥ विष्णुचक्रं महाचक्रं कालचक्रं
च वैष्णवम् ॥ १६ ॥ रौद्रं पाशुपतं ब्राह्मं कौबेरं कुलिशा-
निलम् ॥ भार्गवादिबहून्यस्त्राण्ययं प्रायुक्क राघवः ॥ १७ ॥
तस्मिंस्तेजसि शस्त्राणि चास्त्राण्यस्य महीपतेः ॥ विलीनानि
महाभ्रस्य करका इव नीरधौ ॥ १८ ॥ ततः क्षणेन जज्वा-
ल धनुस्तस्य कराच्युतम् ॥ तूणीरं चाद्भुलित्राणं गोधिका-
पि महीपतेः ॥ १९ ॥ तद्दृष्ट्वा लक्ष्मणो भीतः पपात भुवि
मूर्च्छितः ॥ अथाकिञ्चित्करो रामो जानुभ्यामवनिं गतः
॥ २० ॥ मीलिताक्षो भयाविष्टः शंकरं शरणं गतः ॥ स्वरे-
णाप्युच्चरन्नुच्चैः शंभोर्नामसहस्रकम् ॥ २१ ॥ शिवं च दण्ड-
वद्भूमौ प्रणनाम पुनः पुनः ॥ पुनश्च पूर्ववच्चासीच्छब्दो

अ०

४

॥१३॥

दिङ्मण्डलं ग्रसन् ॥ २२ ॥ चचाल वसुधा घोरं पर्वताश्च
चकम्पिरे ॥ ततः क्षणेन शीतांशुशीतलं तेज आपतत् ॥ २३ ॥
उन्मीलिताक्षो रामस्तु यावदेतत्प्रपश्यति ॥ तावद्दर्शं वृ-
षभं सर्वालंकारसंयुतम् ॥ २४ ॥ पीयूषमथनोद्धूतनवनीतस्य
पिण्डवत् ॥ प्रोतस्वर्णं मरकतच्छायशृङ्गद्वयान्वितम् ॥ २५ ॥
नीलरत्नेक्षणं ह्रस्वकण्ठकम्बलभूषितम् ॥ रत्नपल्याणसंयुक्तं
निबद्धं श्वेतचामरैः ॥ २६ ॥ घण्टिकाघर्घरीशब्दैः पूरयन्तं
दिशो दश ॥ तत्रासीनं महादेवं शुद्धस्फटिकविग्रहम् ॥ २७ ॥
कोटिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतांशुशीतलम् ॥ व्याघ्रचर्माम्ब-
रधरं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥ २८ ॥ सर्वालंकारसंयुक्तं वि-
द्युत्पिङ्गजटाधरम् ॥ नीलकण्ठं व्याघ्रचर्मोत्तरीयं चन्द्रशेख-

शि. गी.

॥१४॥

रम् ॥ २९ ॥ नानाविधायुधोद्भासिदशबाहुं त्रिलोचनम् ॥
युवानं पुरुषश्रेष्ठं सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ ३० ॥ तत्रैव च
सुखासीनां पूर्णचन्द्रनिभाननाम् ॥ नीलेन्दीवरदामाभासु-
द्यन्मरकतप्रभाम् ॥ ३१ ॥ मुक्ताभरणसंयुक्तां रात्रिं तारा-
श्रितामिव ॥ विन्ध्यक्षितिधरोत्तुङ्गकुचभारभरालसाम् ॥ ३२ ॥
सदसत्संशयाविष्टमध्यदेशान्तराम्बराम् ॥ दिव्याभरणसंयु-
क्तां दिव्यगन्धानुलेपनाम् ॥ ३३ ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरां
नीलेन्दीवरलोचनाम् ॥ अलकोद्भासिवदनां ताम्बूलग्रास-
शोभिताम् ॥ ३४ ॥ शिवालिङ्गनसंजातपुलकोद्भासिविग्र-
हाम् ॥ सच्चिदानन्दरूपाढ्यां जगन्मातरमम्बिकाम् ॥ ३५ ॥
सौन्दर्यसारसंदोहां ददर्श रघुनन्दनः ॥ स्वस्ववाहनसंयु-

अ०

४

॥१४॥

कान्नानायुधलसत्करान् ॥ ३६ ॥ बृहद्रथन्तरादीनि सामानि
परिगायतः ॥ स्वस्वकान्तासमायुक्तान्दिक्पालान्परितः
स्थितान् ॥ ३७ ॥ अग्रगं गरुडारूढं शंखचक्रगदाधरम् ॥
कालाम्बुदप्रतीकाशं विद्युत्कान्त्या श्रिया युतम् ॥ ३८ ॥
जपन्तमेकमनसा रुद्राध्यायं जनार्दनम् ॥ पश्चाच्चतुर्मुखं
देवं ब्रह्माणं हंसवाहनम् ॥ ३९ ॥ चतुर्वक्त्रैश्चतुर्वेदरुद्रसूक्तै-
र्महेश्वरम् ॥ स्तुवन्तं भारतीयुक्तं दीर्घकूर्चं जटाधरम् ॥ ४० ॥
अथर्वशिरसा देवं स्तुवन्तं मुनिमण्डलम् ॥ गङ्गादितटिनी-
युक्तमम्बुधिं नीलविग्रहम् ॥ ४१ ॥ श्वेताश्वतरमन्त्रेण स्तु-
वन्तं गिरिजापतिम् ॥ अनन्तादिमहानागान्कैलासगिरि-
सन्निभान् ॥ ४२ ॥ कैवल्योपनिषत्पाठान्मणिरत्नविभूषिता-

शि. गी.

॥१५॥

न ॥ सुवर्णवेत्रहस्ताब्धं नन्दिनं पुरतः स्थितम् ॥ ४३ ॥
दक्षिणे मूषकारूढं गणेशं पर्वतोपमम् ॥ मयूरवाहनारूढमु-
त्तरे षण्मुखं तथा ॥ ४४ ॥ महाकालं च चण्डेशं पार्श्वयो-
र्भर्षिणाकृतिम् ॥ कालाग्निरुद्रं दूरस्थं ज्वलद्वाग्निसन्निभम्
॥ ४५ ॥ त्रिपादं कुटिलाकारं नटदृङ्गिरिटिं पुनः ॥ नाना-
विकारवदनान्कोटिशः प्रमथाधिपान् ॥ ४६ ॥ नानावाह-
नसंयुक्तं परितो मातृमण्डलम् ॥ पञ्चाक्षरीजपासक्तान्सि-
द्धविद्याधरादिकान् ॥ ४७ ॥ दिव्यरुद्रकगीतानि गायत्कि-
न्नरवृन्दकम् ॥ तत्र त्रैयम्बकं मन्त्रं जपद्विजकदम्बकम् ॥ ४८ ॥
गायन्तं वीणया गीतं नृत्यन्तं नारदं दिवि ॥ नृत्यतो ना-
ट्यनृत्येन रम्भादीनप्सरोगणान् ॥ ४९ ॥ गायच्चित्ररथादी-

अ०

४

॥१५॥

नां गन्धर्वाणां कदम्बकम् ॥ कम्बलाश्वतरौ शंभुकर्णभूष-
णतां गतौ ॥ ५० ॥ गायन्तौ पन्नगौ गीतं कपालं कम्बलं
तथा ॥ एवं देवसभां दृष्ट्वा कृतार्थो रघुनन्दनः ॥ ५१ ॥
हर्षगद्गदया वाचा स्तुवन्देवं महेश्वरम् ॥ दिव्यनामसहस्रे-
ण प्रणनाम पुनःपुनः ॥ ५२ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीतासू-
पनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघव-
संवादे शिवप्रादुर्भावाख्यश्चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथ प्रादुरभूत्तत्र हिरण्यरथो
महान् ॥ अनेकदिव्यरत्नांशुकिर्मोरितदिगन्तरः ॥ १ ॥ न-
व्योपान्तिकपङ्काढ्यमहाचक्रचतुष्टयः ॥ मुक्तातोरणसंयुक्तः

शि. गी.

॥१६॥

श्वेतच्छत्रशतावृतः ॥ २ ॥ शुद्धहेमखलीनाव्यतुरङ्गगणसं-
युतः ॥ मुक्तावितानविलसदूर्ध्वदिव्यवृषध्वजः ॥ ३ ॥ म-
त्तवारणिकायुक्तः पट्टतल्पोपशोभितः ॥ पारिजाततरुद्रुत-
पुष्पमालाभिरञ्चितः ॥ ४ ॥ मृगनाभिसमुद्रुतकस्तूरिमद-
पङ्किलः ॥ कर्पूरागरुधूपोत्थगन्धाकृष्टमधुव्रतः ॥ ५ ॥ सं-
वर्तधनघोषाढ्यो नानावाद्यसमन्वितः ॥ वीणावेणुस्वनास-
क्तकिन्नरीगणसंकुलः ॥ ६ ॥ एवं दृष्ट्वा रथश्रेष्ठं वृषादुत्तीर्य
शंकरः ॥ अम्बया सहितस्तत्र पट्टतल्पेऽविशत्तदा ॥ ७ ॥
नीराजनैः सुरस्त्रीणां श्वेतचामरचालनैः ॥ दिव्यव्यजनपा-
तैश्च प्रहृष्टो नीललोहितः ॥ ८ ॥ कणत्कङ्कणनिध्वानैर्मञ्जु-
मञ्जीरसिञ्चितैः ॥ वीणावेणुस्वनैर्गीतैः पूर्णमासीजगत्रयम्

अ०

५

॥१६॥

॥ ९ ॥ शुककेकिकुलारावैः श्वेतपारावतस्वनैः ॥ उन्निद्रभूषा-
 फणिनां दर्शनादेव बर्हिणः ॥ १० ॥ ननृतुर्दर्शयन्तः स्वां-
 श्रन्द्रकान्कोटिसंख्यया ॥ प्रणमन्तं ततो राममुत्थाप्य वृष-
 भध्वजः ॥ ११ ॥ आनिनाय रथं दिव्यं प्रहृष्टेनान्तरात्मना
 ॥ कमण्डलुजलैः स्वच्छैः स्वयमाचम्य यत्नतः ॥ १२ ॥ स-
 माचम्याथ पुरतः स्वांके राममुपानयत् ॥ अथ दिव्यं ध-
 नुस्तस्मै ददौ तूणीरमक्षयम् ॥ १३ ॥ महापाशुपतं नाम
 दिव्यमस्त्रं ददौ ततः ॥ उक्तश्च तेन रामोऽपि सादरं चन्द्र-
 मौलिना ॥ १४ ॥ जगन्नाशकरं रौद्रमुग्रमस्त्रमिदं नृप ॥
 अतो नेदं प्रयोक्तव्यं रामान्यसमरादिके ॥ १५ ॥ अन्य-
 न्नास्ति प्रतीघातमेतस्य भुवनत्रये ॥ तस्मात्प्राणात्यये राम

शि. गी.

॥१७॥

प्रयोक्तव्यमुपस्थिते ॥ १६ ॥ अन्यदैतत्प्रयुक्तं तु जगत्संक्ष-
यकृद्भवेत् ॥ अथाहूय सुरश्रेष्ठान् लोकपालान्महेश्वरः ॥१७॥
उवाच परमप्रीतः स्वं स्वमस्त्रं प्रयच्छत ॥ राघवो यं च
तैरस्त्रै रावणं निहनिष्यति ॥ १८ ॥ तस्मै देवैरवध्यत्वमिति
दत्तो वरो मया ॥ तस्माद्भानरतामेत्य भवन्तो युद्धदुर्मदाः
॥ १९ ॥ साहाय्यमस्य कुर्वन्तु तेन सुस्था भविष्यथ ॥
तदाज्ञां शिरसा गृह्य सुराः प्राञ्जलयस्तथा ॥ २० ॥ प्रण-
म्य चरणौ शंभोः स्वं स्वमस्त्रं ददुर्मुदा ॥ नारायणास्त्रं
दैत्यारिरैन्द्रमस्त्रं पुरंदरः ॥ २१ ॥ ब्रह्मापि ब्रह्मदण्डास्त्रमाग्ने-
यास्त्रं धनंजयः ॥ याम्यं यमोऽपि मोहास्त्रं रक्षोराजस्तथा
ददौ ॥ २२ ॥ वरुणो वारुणं प्रादाद्वायव्यास्त्रं प्रभञ्जनः ॥

अ०.

५

॥१७॥

कौबेरं च कुबेरोऽपि रौद्रमीशान एव च ॥ २३ ॥ सौरमस्त्रं
ददौ सूर्यः सौम्यं सोमश्च पार्वतम् ॥ विश्वे देवा ददुस्तस्मै
वसवो वासवाभिधम् ॥ २४ ॥ अथ तुष्टः प्रणम्येशं रामो दश-
रथात्मजः ॥ प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा भक्तियुक्तो व्यजिज्ञपत्
॥ २५ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्मानुषेणैव
नोलङ्घ्यो लवणाम्बुधिः ॥ तत्र लङ्काभिधं दुर्गं दुर्जयं दे-
दानवैः ॥ २६ ॥ अनेककोट्यस्तत्र राक्षसा बलवत्तराः ॥ स-
र्वे स्वाध्यायनिरताः शिवभक्ता जितेन्द्रियाः ॥ २७ ॥ अ-
नेकमायासंयुक्ता बुद्धिमन्तोऽग्निहोत्रिणः ॥ कथमेकाकिना
जेया मया भ्रात्रा च संयुगे ॥ २८ ॥ श्रीमहादेव उ-
वाच ॥ रावणस्य वधे राम रक्षसामपि मारणे ॥ विचारो

शि. गी.

॥१८॥

न त्वया कार्यस्तस्य कालोऽयमागतः ॥ २९ ॥ अधर्मे तु
प्रवृत्तास्ते देवब्राह्मणपीडने ॥ तस्मादायुःक्षयं यातं तेषां श्री-
रपि सुव्रत ॥ ३० ॥ राजस्त्रीकामनासक्तं रावणं निहनिष्य-
सि ॥ पापासक्तो रिपुर्जेतुः सुकरः समराङ्गणे ॥ ३१ ॥ अ-
धर्मे निरतः शत्रुर्भाग्येनैव हि लभ्यते ॥ अधीतधर्मशास्त्रोऽपि
सदा वेदरतोऽपि वा ॥ ३२ ॥ विनाशकाले संप्राप्ते धर्ममा-
र्गाच्च्युतो भवेत् ॥ पीड्यन्ते देवताः सर्वाः सततं येन पापि-
ना ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणा ऋषयश्चैव तस्य नाशः स्वयं स्थितः
॥ किष्किंधानगरे राम देवानामंशसंभवाः ॥ ३४ ॥ वानरा ब-
हवो जाता दुर्जया बलवत्तराः ॥ साहाय्यं ते करिष्यन्ति तै-
र्बद्धा च पयोनिधिम् ॥ ३५ ॥ अनेकशैलसंबद्धे सेतौ
यान्तु वलीमुखाः ॥ रावणं सगणं हत्वा तामानय निजां

अ०

५

॥१८॥

प्रियाम् ॥ ३६ ॥ शस्त्रैर्युद्धे जयो यत्र तत्रास्त्राणि न योज-
येत् ॥ निरस्त्रेष्वल्पशस्त्रेषु पलायनपरेषु च ॥ ३७ ॥ अ-
स्त्राणि मुञ्चन् दिव्यानि स्वयमेव विनश्यति ॥ अथवा किं
बहूक्तेन मयैवोत्पादितं जगत् ॥ ३८ ॥ मयैव पाल्यते
नित्यं मया संहियतेऽपि च ॥ अहमेको जगन्मृत्युर्मृत्यो-
रपि महीपते ॥ ३९ ॥ ग्रसेऽहमेव सकलं जगदेतच्चराचरम् ॥
मम वक्रगताः सर्वे राक्षसा युद्धदुर्मदाः ॥ ४० ॥ निमित्त
मात्रं त्वं भूयाः कीर्तिमाप्स्यसि संगरे ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्र-
ह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे रामाय
वरप्रदानं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

शि. गी.

॥१९॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्नत्र मे चित्रं मह-
देतत्प्रजायते ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशस्त्रिनेत्रश्चन्द्रशेखरः ॥१॥
मूर्तस्त्वं तु परिच्छिन्नाकृतिः पुरुषरूपधृक् ॥ अम्बया सहितो
ऽत्रैव रमसे प्रमथैः सह ॥२॥ त्वं कथं पञ्चभूतादि जगदेतच्च
राचरम् ॥ तद्ब्रूहि गिरिजाकान्त मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥३॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ साधु पृष्टं महाभाग दुर्ज्ञेयममरैरपि
॥ तत्प्रवक्ष्यामि ते भक्त्या ब्रह्मचर्येण सुव्रत ॥ ४ ॥ पारं
यास्यस्यनायासाद्येन संसारनीरधेः ॥ दृश्यन्ते पञ्च भूतानि
येन लोकाश्चतुर्दश ॥ ५ ॥ समुद्राः सरितो देवा राक्षसा
ऋषयस्तथा ॥ दृश्यन्ते यानि चान्यानि स्थावराणि चरा-
णि च ॥ ६ ॥ गन्धर्वाः प्रमथा नागाः सर्वे ते मद्विभू-

अ०

६

॥१९॥

तयः ॥ पुरा ब्रह्मादयो देवा द्रष्टुकामा ममाकृतिम् ॥ ७ ॥
मंदरं प्रययुः सर्वे मम प्रियतरं गिरिम् ॥ स्तुत्वा प्राञ्जलयो
देवा मां तदा पुरतः स्थिताः ॥ ८ ॥ तान्दृष्ट्वाथ मया देवान्
लीलाकुलितचेतसः ॥ तेषामपहतं ज्ञानं ब्रह्मादीनां दिवौक-
साम् ॥ ९ ॥ अथ तेऽपहतज्ञाना मामाहुः को भवानिति ॥
अथाब्रुवमहं देवानहमेव पुरातनः ॥ १० ॥ आसं प्रथममे-
वाहं वर्तामि च सुरेश्वराः ॥ भविष्यामि च लोकेऽस्मिन्म-
त्तो नान्योऽस्ति कश्चन ॥ ११ ॥ व्यतिरिक्तं च मत्तोऽस्ति
नान्यत्किञ्चित्सुरेश्वराः ॥ नित्योऽनित्योऽहमनघो ब्रह्मणां ब्र-
ह्मणस्पतिः ॥ १२ ॥ दक्षिणाञ्च उदञ्चोऽहं प्राञ्चः प्रत्यञ्च ए-
व च ॥ अधश्चोर्ध्वं च विदिशो दिशश्चाहं सुरेश्वराः ॥

शि. गो.

॥२०॥

॥१३॥ सावित्री चापि गायत्री स्त्री पुमानपुमानपि ॥ त्रि-
ष्टुजगत्पुष्टुप् च पंक्तिश्छन्दस्त्रयीमयः ॥१४॥ सत्योऽहं सर्वगः
शान्तस्त्रेताग्निर्यहं गुरुः ॥ गौर्यहं गह्वरं चाहं द्यौरहं
जगतां विभुः ॥१५॥ ज्येष्ठः सर्वसुरश्रेष्ठो वरिष्ठोऽहमपांपतिः ॥
आर्योऽहं भगवानीशस्तेजोऽहं चादिरप्यहम् ॥१६॥ ऋग्वेदो-
ऽहं यजुर्वेदः सामवेदोऽहमात्मभूः ॥ अथर्वणश्च मन्त्रोऽहं
तथा चाङ्गिरसो वरः ॥ १७ ॥ इतिहासपुराणानि कल्पोऽहं
कल्पवानहम् ॥ नाराशंसी च गाथाहं विद्योपनिषदोऽस्म्य-
हम् ॥ १८ ॥ श्लोकाः सूत्राणि चैवाहमनुव्याख्यानमेव
च ॥ व्याख्यानानि परा विद्या इष्टं हुतमथाहुतिः ॥ १९ ॥
दत्तादत्तमयं लोकः परलोकोहमक्षरः ॥ क्षरः सर्वाणि भूता-

अ०

६

॥२०॥

नि दान्तिः शान्तिरहं स्वर्गः ॥ २० ॥ गुह्योहं सर्ववेदेषु आ-
रण्योहमजोप्यहम् ॥ पुष्करं च पवित्रं च मध्यं चाहमतः
परम् ॥ २१ ॥ बहिश्चाहं तथा चांतः पुरस्तादहमव्ययः ॥
ज्योतिश्चाहं तमश्चाहं तन्मात्राणीन्द्रियाण्यहम् ॥ २२ ॥ बु-
द्धिश्चाहमहंकारो विषयाण्यहमेव हि ॥ ब्रह्मा विष्णुर्महेशो-
हमुमा स्कन्दो विनायकः ॥ २३ ॥ इन्द्रोऽग्निश्च यमश्चाहं
निर्ऋतिर्वरुणोनिलः ॥ कुबेरोहं तथेशानो भूर्भुवःस्वर्महर्ज-
नः ॥ २४ ॥ तपः सत्यं च पृथिवी चापस्तेजोनिलोप्यहम् ॥
आकाशोहं रविः सोमो नक्षत्राणि गृहास्तथा ॥ २५ ॥ प्रा-
णः कालस्तथा मृत्युरमृतं भूतमप्यहम् ॥ भव्यं भविष्यत्कृ-
त्स्नं च विश्वं सर्वात्मकोप्यहम् ॥ २६ ॥ ओमादौ च तथा

शि. गी.

॥२१॥

मध्ये भूर्भुवः स्वस्तथैव च ॥ ततोऽहं विश्वरूपोऽस्मि शीर्षं
च जपतां सदा ॥ २७ ॥ अशितं पायितं चाहं कृतं चाकृ-
तमप्यहम् ॥ परं चैवापरं चाहमहं सर्वपरायणः ॥ २८ ॥
अहं जगद्धितं दिव्यमक्षरं सूक्ष्ममव्ययम् ॥ प्राजापत्यं प-
वित्रं च सौम्यमग्राह्यमग्रियम् ॥ २९ ॥ अहमेवोपसंहर्ता
महाग्रासौजसां निधिः ॥ हृदि यो देवतात्वेन प्राणत्वेन प्रति-
ष्ठितः ॥ ३० ॥ शिरश्चोत्तरतो यस्य पादौ दक्षिणतस्तथा
॥ यश्च सर्वोत्तरः साक्षादोङ्कारोऽहं त्रिमात्रकः ॥ ३१ ॥ ऊ-
र्ध्वं चोन्नामये यस्मादधश्चापनयाम्यहम् ॥ तस्मादोङ्कार ए-
वाहमेको नित्यः सनातनः ॥ ३२ ॥ ऋचो यजूंषि सामा-
नि यो ब्रह्मा यज्ञकर्मणि ॥ प्रणामये ब्राह्मणेभ्यस्तेनाहं प्रण-

अ०

६

॥२१॥

वो मतः ॥ ३३ ॥ स्नेहो यथा मांसपिण्डं व्याप्नोति व्याप-
यत्यपि ॥ सर्वान् लोकानहं तद्वत्सर्वव्यापी ततोस्म्यहम्
॥ ३४ ॥ ब्रह्मा हरिश्च भगवानाद्यन्तं नोपलब्धवान् ॥ ततो
ऽन्ये च सुरा यस्मादनन्तोऽहमितीरितः ॥ ३५ ॥ ग-
र्भजन्मजरामृत्युसंसारभवसागरात् ॥ तारयामि यतो भक्तं
तस्मात्तारोऽहमीरितः ॥ ३६ ॥ चतुर्विधेषु देहेषु जीवत्वेन
वसाम्यहम् ॥ सूक्ष्मो भूत्वा च हृद्देशे यत्तत्सूक्ष्मं प्रकीर्तितः
॥ ३७ ॥ महातमसि मग्नेभ्यो भक्तेभ्यो यत्प्रकाशये ॥
विद्युद्बलतुलं रूपं तस्माद्बैद्युतमस्म्यहम् ॥ ३८ ॥ एक एव यतो
लोकान् विसृजामि सृजामि च ॥ विवासयामि गृह्णामि त-
स्मा देकोहमीश्वरः ॥ ३९ ॥ न द्वितीयो यतस्तस्ये तुरीयं ब्रह्म

शि. गी.

॥२२॥

यत्स्वयम् ॥ भूतान्यात्मनि संहत्य चैको रुद्रो वसाम्यहम्
॥ ४० ॥ सर्वाल्लोकान्यदीशेहमीशिनीभिश्च शक्तिभिः ॥
ईशानमस्य जगतः स्वर्दशं चक्षुरीश्वरम् ॥ ४१ ॥ ईशा-
नश्चास्मि जगतां सर्वेषामपि सर्वदा ॥ ईशानः सर्वविद्या-
नां यदीशानस्ततोस्म्यहम् ॥ ४२ ॥ सर्वभावान्निरीक्षेऽह-
मात्मज्ञानं निरीक्षये ॥ योगं च गमये तस्माद्भगवान्महतो
मतः ॥ ४३ ॥ अजस्रं यच्च गृह्णामि विसृजामि सृजामि
च ॥ सर्वाल्लोकान्वासयामि तेनाहं वै महेश्वरः ॥ ४४ ॥ म-
हत्यात्मज्ञानयोगैश्वर्ये यस्तु महीयते ॥ सर्वान् भावान् प-
रित्यज्य महादेवश्च सोस्म्यहम् ॥ ४५ ॥ एषोस्मि देवः प्र-
दिशो नु सर्वाः पूर्वो हि जातोस्म्यहमेव गर्भे ॥ अहं हि

अ०

६

॥२२॥

जातश्च जनिष्यमाणः प्रत्यग्जनास्तिष्ठति सर्वतोमुखः ॥४६॥
विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात् ॥
संवाहुभ्यां धमति संपतत्रैर्द्यावाभूमी जनयन्देव एकः ॥४७॥
वालाग्रमात्रं हृदयस्य मध्ये विश्वं देवं जातवेदं वरेण्यम् ॥
मामात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती नेत-
रेषाम् ॥ ४८ ॥ अहं योनिं योनिमधितिष्ठामि चैको मयेदं
पूर्णं पञ्चविधं च सर्वम् ॥ मामीशानं पुरुषं देवमीज्यं वि-
दित्वा निचाय्येमां शान्तिमत्यन्तमेति ॥ ४९ ॥ प्राणेष्वन्त-
र्मनसो लिङ्गमाहुरस्मिन्क्रोधो या च तृष्णा क्षमा च ॥ तृ-
ष्णां हित्वा हेतुजालस्य मूलं बुद्ध्या चित्तं स्थापयित्वा म-
यीह ॥ एवं ये मां ध्यायमाना भजन्ते तेषां शान्तिः शाश्व-

शि. गी.

॥२३॥

ती नेतरेषाम् ॥ ५० ॥ यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य म-
नसा सह ॥ आनन्दं ब्रह्म मां ज्ञात्वा न बिभेति कुतश्चन
॥ ५१ ॥ श्रुत्वेति देवा मद्राक्यं कैवल्यज्ञानमुत्तमम् ॥ ज-
पन्तो मम नामानि ममध्यानपरायणाः ॥ ५२ ॥ सर्वे ते
स्वस्वदेहान्ते मत्सायुज्यं गताः पुरा ॥ ततोऽग्रे परिदृश्यन्ते
पदार्था मद्विभूतयः ॥ ५३ ॥ मय्येव सकलं जातं मयि स-
र्वं प्रतिष्ठितम् ॥ मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्मादयमस्म्यहम्
॥ ५४ ॥ अणोरणीयानहमेव तद्वन्महानहं विश्वमहं विशु-
द्धः ॥ पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो हिरण्मयोऽहं शिवरूपम-
स्मि ॥ ५५ ॥ अपाणिपादोऽहमचिन्त्यशक्तिः पश्याम्यचक्षुः
स शृणोम्यकर्णः ॥ अहं विजानामि विविक्तरूपो न चा-

अ०

६

॥२३॥

स्ति वेत्ता मम चित्सदाहम् ॥ ५६ ॥ वेदैरशेषैरहमेव वेद्यो
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ॥ न पुण्यपापे मम नास्ति ना-
शो न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥ ५७ ॥ न भूमिरापो-
न च वह्निरस्ति न चानिलो मेऽस्ति न मे नभश्च ॥ एवं
विदित्वा परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम् ॥ ५८ ॥
समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम्
॥ ५९ ॥ एवं मां तत्त्वतो वेत्ति यस्तु राम महामते ॥ स-
एव नान्यो लोकेषु कैवल्यफलमश्नुते ॥ ६० ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासू० विभूति
योगो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्यन्मया पृष्ठं त-

शि. गी.

॥२४॥

तथैव स्थितं विभो ॥ अत्रोत्तरं मया लब्धं त्वत्तो नैव महे-
श्वर ॥ १ ॥ परिच्छिन्नपरीमाणे देहे भगवतस्तव ॥ उत्पत्तिः
पञ्चभूतानां स्थितिर्वा विलयः कथम् ॥ २ ॥ स्वस्वाधिकार-
संबद्धाः कथं नाम स्थिताः सुराः ॥ ते सर्वे त्वं कथं
देव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥ त्वत्तः श्रुत्वापि देवात्र
संशयो मे महानभूत् ॥ अप्रत्यायितचित्तस्य संशयं
छेत्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वट्बी
जेऽतिसूक्ष्मेऽपि महावटतरुर्यथा ॥ सर्वदास्तेऽन्यथा वृ-
क्षः कुत आयाति तद्गद ॥ ५ ॥ तद्वन्मम तनौ राम भूता-
नामागतिलयः ॥ महासैन्धवपिण्डोऽपि जले क्षिप्तो विलीयते
॥ ६ ॥ न दृश्यते पुनः पाकात्कुत आयाति पूर्ववत् ॥ प्रा-

अ०

७

॥२४॥

तः प्रातर्यथा लोको जायते सूर्यमण्डलात् ॥ ७ ॥ एवं म-
त्तो जगत्सर्वं जायतेऽस्ति विलीयते ॥ मय्येव सकलं राम
तद्वज्जानीहि सुव्रत ॥ ८ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥
कथितेऽपि महाभाग दिग्जडस्य यथा दिशि ॥ निवर्तते
भ्रमो नैव तद्वन्मम करोमि किम् ॥ ९ ॥ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ ॥ मयि सर्वं यथा राम जगदेतच्चराचरम् ॥ वर्तते त-
द्दर्शयामि न द्रष्टुं क्षमते भवान् ॥ १० ॥ दिव्यं चक्षुः प्रदास्या-
मि तुभ्यं दशरथात्मज ॥ तेन पश्य भयं त्यक्त्वा मत्तेजो-
मण्डलं ध्रुवम् ॥ ११ ॥ न चर्मचक्षुषा द्रष्टुं शक्यते मामकं म-
हः ॥ नरेण वा सुरेणापि तन्ममानुग्रहं विना ॥ १२ ॥ सूत-

शि. गी.

॥२५॥

उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै दिव्यं चक्षुर्महेश्वरः॥
अथादर्शयदेतस्मै वक्रं पातालसंनिभम् ॥ १३ ॥ विद्युत्कोटि
प्रभं दीप्तमतिभीमं भयावहम् ॥ तद्दृष्ट्वैव भयाद्रामो जानु-
भ्यामवनिं गतः ॥ १४ ॥ प्रणम्य दण्डवद्भूमौ तुष्टाव च पु-
नः पुनः ॥ अथोत्थाय महावीरो यावदेव प्रपश्यति ॥ १५ ॥
वक्रं पुरभिदस्तत्र अन्तर्ब्रह्माण्डकोटयः ॥ चटका इव लक्ष्यन्ते
ज्वालामालासमाकुलाः ॥ १६ ॥ मेरुमन्दरविध्याद्या गिरयः स-
प्त सागराः ॥ दृश्यन्ते चन्द्रसूर्याद्याः पञ्च भूतानि ते सुराः
॥ १७ ॥ अरण्यानि महानागा भुवनानि चतुर्दश ॥ प्रति-
ब्रह्माण्डमेवं तद्दृष्ट्वा दशरथात्मजः ॥ १८ ॥ सुरासुराणां सं-
ग्रामास्तत्र पूर्वापरानपि ॥ विष्णोर्दशावतारांश्च तत्तत्कर्मा-

अ०

७

॥२५॥

पुन्यपि द्विजाः ॥ १९ ॥ पुरा भवांश्च देवानां पुरदाहं महेशि-
तुः ॥ उत्पद्यमानानुत्पन्नान्सर्वानपि विनश्यतः ॥ २० ॥
दृष्ट्वा रामो भयाविष्टः प्रणनाम पुनः पुनः ॥ उत्पन्नतत्त्वज्ञा-
नोऽपि बभूव रघुनन्दनः ॥ २१ ॥ अथोपनिषदां सारैर्यैस्तुष्टा-
व शंकरम् ॥ २२ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ देव
प्रपन्नार्तिहर प्रसीद प्रसीद विश्वेश्वर विश्ववन्द्य ॥ प्रसीद ग-
ङ्गाधर चन्द्रमौले मां त्राहि संसारभयादनाथम् ॥ २३ ॥
त्वत्तो हि जातं जगदेतदीश त्वय्येव भूतानि वसन्ति नि-
त्यम् ॥ त्वय्येव शंभो विलयं प्रयान्ति भूमौ यथा वृक्षलता-
दयोऽपि ॥ २४ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्राश्च मरुद्गणाश्च गन्धर्वयक्षा-
ऽसुरसिद्धसङ्घाः ॥ गङ्गादिनद्यो वरुणालयाश्च वसन्ति शू-

शि. गी.
॥२६॥

लिंस्तव वक्रयन्त्रे ॥२५॥ त्वन्मायया कल्पितमिन्दुमौले त्व-
य्येव दृश्यत्वमुपैति विश्वम् ॥ भ्रान्त्या जनः पश्यति सर्व-
मेतच्छुक्तौ यथा रौप्यमहिं च रज्जौ ॥ २६ ॥ तेजोभिरापूर्य
जगत्समस्तं प्रकाशमानं कुरुषे प्रकाशम् ॥ विना प्रकाशं तव
देवदेव न दृश्यते विश्वमिदं क्षणेन ॥ २७ ॥ अल्पाश्रयो
नैव बृहन्तमर्थं धत्तेऽणुरेको न हि विन्ध्यशैलम् ॥ त्वद्वक्रमा-
त्रे जगदेतदस्ति त्वन्माययैवेति विनिश्चिनोमि ॥ २८ ॥
रज्जौ भुजङ्गो भयदो यथैव न जायते नास्ति न चैति ना-
शम् ॥ त्वन्मायया केवलमात्तरूपं तथैव विश्वं त्वयि नील-
कण्ठ ॥२९॥ विचार्यमाणे तव यच्छरीरमाधारभावं जगता-
मुपैति ॥ तदप्यवश्यं मदविद्ययैव पूर्णश्चिदानन्दमयो यत-

अ०
७

॥२६॥

स्त्वम् ॥ ३० ॥ पूजेष्टपूर्तादिवरक्रियाणां भोक्तुः फलं यच्छ-
सि विश्वमेव ॥ मृषैतदेवं वचनं पुरारे त्वत्तोऽस्ति भिन्नं न च
किञ्चिदेव ॥ ३१ ॥ अज्ञानमूढा मुनयो वदन्ति पूजोपचारा-
दिवलिक्रियाभिः ॥ तोषं गिरीशो भजतीति मिथ्या कुत-
स्त्वमूर्तस्य तु भोगलिप्सा ॥ ३२ ॥ किञ्चिद्वलं वा चुलकोद-
कं वा यस्त्वं महेश प्रतिगृह्य दत्से ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीमपि
यज्जनेभ्यः सर्वं त्वविद्याकृतमेव मन्ये ॥ ३३ ॥ व्याप्नोषि स-
र्वा विदिशो दिशश्च त्वं विश्वमेकः पुरुषः पुराणः ॥ नष्टेऽ-
पि तस्मिंस्तव नास्ति हानिर्घटे विनष्टे नभसो यथैव ॥ ३४ ॥
यथैकमाकाशगमर्कबिम्बं क्षुद्रेषु पात्रेषु जलान्वितेषु ॥ भ-
जत्यनेकप्रतिबिम्बभावं तथा त्वमन्तःकरणेषु देव ॥ ३५ ॥

शि. गी.

॥२७॥

संसर्जने वाऽप्यवने विनाशे विश्वस्य किञ्चित्तव नास्ति का-
र्यम् ॥ अनादिभिः प्राणभृतामदृष्टैस्तथापि तत्स्वप्नवदातनो-
पि ॥३६॥ स्थूलस्य सूक्ष्मस्य जडस्य भोगो देहस्य शंभो न
विदं विनास्ति ॥ अतस्त्वदारोपणमातनोति श्रुतिः पुरारे सु-
खदुःखयोः सदा ॥ ३७ ॥ नमः सच्चिदम्भोधिहंसाय तुभ्यं
नमः कालकालाय कालात्मकाय ॥ नमस्ते समस्ताघसंहार-
कर्त्रे नमस्ते मृषा चित्तवृत्त्यैकमोक्ते ॥ ३८ ॥ सूत उवा-
च ॥ ॥ एवं प्रणम्य विश्वेशं पुरतः प्राञ्जलिः स्थितः ॥
विस्मितः परमेशानं जगाद रघुनन्दनः ॥३९॥ ॥ श्रीराम
उवाच ॥ ॥ उपसंहर विश्वात्मन् विश्वरूपमिदं तव ॥ प्रतीतं
जगदैकात्म्यं शंभो भवदनुग्रहात् ॥४०॥ ॥ श्रीभगवानु-

अ०

७

॥२७॥

वाच ॥ ॥ पश्य राम महाबाहो मत्तो नान्योऽस्ति कश्च-
न ॥ ४१ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्तवैवोपसंजहे स्वदेहे
देवतादिकान् ॥ मीलितक्षः पुनर्हर्षाद्यावद्रामः प्रपश्यति ॥
४२ ॥ तावदेव गिरेः शृङ्गे व्याघ्रचर्मोपरि स्थितम् ॥ ददर्श
पञ्चवदनं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥ ४३ ॥ व्याघ्रचर्माम्बरधरं
भूतिभूषितविग्रहम् ॥ फणिकङ्कणभूषाढ्यं नागयज्ञोपवीति-
नम् ॥ ४४ ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च विद्युत्पिङ्गजटाधरम् ॥
एकाकिनं चन्द्रमौलिं वरेण्यमभयप्रदम् ॥ ४५ ॥ चतुर्भुजं
खण्डपरशुमृगहस्तं जगत्पतिम् ॥ अथाज्ञया पुरस्तस्य प्रण-
म्योपविवेश सः ॥ ४६ ॥ अथाह रामं देवेशो यद्यत्प्रष्टुमभी-
प्ससि ॥ तत्सर्वं पृच्छ राम त्वं मत्तो नान्योऽस्ति ते गुरुः ॥ ४७ ॥

शि. गी.

॥२८॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीतासू-
निषत्सु ब्रह्म० योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे विश्व-
रूपदर्शनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ पाञ्चभौतिकदेहस्य चो-
त्पत्तिर्विलयः स्थितिः ॥ स्वरूपं च कथं देव भगवन्वक्तुमर्हसि
॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ पञ्चभूतैः समारब्धो
देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥ तत्र प्रधानं पृथिवी शेषाणां सहका-
रिता ॥ २ ॥ जरायुजोऽण्डजश्चैव स्वेदजश्चोद्भिजस्तथा ॥ एवं
चतुर्विधः प्रोक्तो देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥ ३ ॥ मानसस्तु
परः प्रोक्तो देवानामेव संस्मृतः ॥ तत्र वक्ष्ये प्रथमतः प्र-

अ०

८

॥२८॥

धानत्वाज्जरायुजम् ॥ ४ ॥ शुक्रशोणितसंभूता वृत्तिरेव ज-
रायुजः ॥ स्त्रीणां गर्भाशये शुक्रमृतुकाले विशेषदा ॥ ५ ॥
योषितो रजसा युक्तं तदेव स्याज्जरायुजम् ॥ बाहुल्याद्रजसः
स्त्री स्याच्छुक्राधिक्ये पुमान्भवेत् ॥ ६ ॥ शुक्रशोणितयोः
साम्ये जायते च नपुंसकः ॥ ऋतुस्नाता भवेन्नारी चतुर्थे
दिवसे ततः ॥ ७ ॥ ऋतुकालस्तु निर्दिष्ट आषोडशदिना-
वधि ॥ तत्रायुग्मदिने स्त्री स्यात्पुमान्युग्मदिने भवेत् ॥ ८ ॥
षोडशे दिवसे गर्भो जायते यदि सुभ्रुवः ॥ चक्रवर्ती भवे-
द्राजा जायते नात्र संशयः ॥ ९ ॥ ऋतुस्नाता यस्य पुंसः
साकाङ्क्षं मुखमीक्षते ॥ तदाकृतिर्भवेद्गर्भस्तत्पश्येत्स्वामिनो मु-
खम् ॥ १० ॥ याऽस्ति चर्मावृतिः सूक्ष्मा जरायुः सा निग-

शि. गी.

॥२९॥

द्यते ॥ शुक्रशोणितयोर्योगस्तस्मिन्नेव भवेद्यतः ॥ ११ ॥ त-
त्र गर्भो भवेद्यस्मात्तेन प्रोक्तो जरायुजः ॥ अण्डजा पक्षि-
सर्पाद्याः स्वेदजा मशकादयः ॥ १२ ॥ उद्भिजास्तृणगुल्माद्या-
मानसाश्च सुरर्षयः ॥ जन्मकर्मवशादेव निषिक्तं स्मरमन्दिरे
॥ १३ ॥ शुक्रं रजः समायुक्तं प्रथमे मासि तद्ववम् ॥ कल-
लं बुद्बुदं तस्मात्ततः पेशी भवेदिदम् ॥ १४ ॥ पेशीघनं द्वि-
तीये तु मासि पिण्डः प्रजायते ॥ कराङ्घ्रिशीर्षकादीनि तृ-
तीये संभवन्ति हि ॥ १५ ॥ अभिव्यक्तिश्च जीवस्य चतुर्थे
मासि जायते ॥ ततश्चलति गर्भोऽपि जनन्या जठरे स्वतः
॥ १६ ॥ पुत्रश्चेद्दक्षिणे पार्श्वे कन्या वामे च तिष्ठति ॥ न-
पुंसकस्तूदरस्य भागे तिष्ठति मध्यतः ॥ १७ ॥ अतो दक्षिण-

अ०

८

॥२९॥

पार्श्वे तु शेते माता पुमान्यदि ॥ अङ्गप्रत्यङ्गभागाश्च सू-
क्ष्माः स्युर्युगपत्तदा ॥१८॥ विहाय श्मश्रुदन्तादीञ्जन्मानन्त-
रसंभवान् ॥ चतुर्थे व्यक्तता तेषां भावानामपि जायते ॥१९॥
पुंसां स्थैर्यादयो भावा भीरुत्वाद्यास्तु योषिताम् ॥ नपुंसके
च ते मिश्रा भवन्ति रघुनन्दन ॥ २० ॥ मातृजं चास्य ह-
दयं विषयानभिकाङ्क्षति ॥ ततो मातुर्मनोऽभीष्टं कुर्याद्गर्भ-
विवृद्धये ॥ २१ ॥ तां च द्विहृदयां नारीमाहुर्दोहदिनीं ततः
॥ अदानाद्दोहदानां स्युर्गर्भस्य व्यङ्गतादयः ॥ २२ ॥ मातु-
र्यद्विषये लोभस्तदातो जायते सुतः ॥ प्रबुद्धं पञ्चमे चित्तं
मांसशोणितपुष्टता ॥ २३ ॥ षष्ठेऽस्थिस्नायुनखरकेशलोम-
विविक्तता ॥ बलवर्णौ चोपचितौ सप्तमे त्वङ्गपूर्णता ॥२४॥

शि. गी.

॥ ३० ॥

पादान्तरितहस्ताभ्यां श्रोत्ररन्ध्रे पिधाय सः ॥ उद्विग्ने गर्भ-
संवासादस्ति गर्भलयान्वितः ॥ २५ ॥ आविर्भूतप्रबोधोऽसौ
गर्भदुःखादिसंयुतः । हाकष्टमिति निर्विण्णः स्वात्मानं शोशु-
चत्यथ ॥ २६ ॥ अनुभूता महासह्याः पुरा मर्मच्छिदोऽसकृ-
त् ॥ करंभवालुकास्तप्ता दह्यन्ते च सुखाशयाः ॥ २७ ॥
जठरानलसंतप्ताः पित्ताख्यरसविष्टुषः ॥ गर्भाशये निमग्नं
तु दहन्त्यतिभृशं तु माम् ॥ २८ ॥ औदर्यक्रिमिवक्राणि कू-
टशाल्मलिकण्टकैः ॥ तुल्यानि च तुदन्त्यार्तपार्श्वास्थिकक-
चार्दितम् ॥ २९ ॥ गर्भे दुर्गन्धभूयिष्ठे जठरान्निप्रदीपिते ॥
दुःखं मयाप्तं यत्तस्मात्कनीयः कुम्भपाकजम् ॥ ३० ॥ पू-
यासृक् श्लेष्मपायित्वं वान्ताशित्वं च यद्ववेत् ॥ अशुचौ

अ०

८

॥ ३० ॥

कृमिभावश्च तत्प्राप्तं गर्भशायिना ॥ ३१ ॥ गर्भशय्यां स-
मारुह्य दुःखं यादृङ् मयापि तत् ॥ नातिशेते महादुःखं
निःशेषं नरकेषु तत् ॥ ३२ ॥ एवं स्मरन्पुरा प्राप्ता नानाजा-
तीश्च यातनाः ॥ मोक्षोपायमपि ध्यायन्वर्ततेऽभ्यासतत्परः
॥ ३३ ॥ अष्टमे त्वक्श्रुती स्यातामोजस्तेजश्च हृद्भवम् ॥ शु-
द्धमापीतरक्तं च निमित्तं जीवितं मतम् ॥ ३४ ॥ मातरं च
पुनर्गर्भं चञ्चलं तत्प्रधावति ॥ ततो जातोऽष्टमे गर्भो न
जीवत्योजसोज्झितः ॥ ३५ ॥ किञ्चित्कालमवस्थानं संस्का-
रात्पीडिताङ्गवत् ॥ समयः प्रसवस्य स्यान्मासेषु नवमादि-
षु ॥ ३६ ॥ मातुरस्रवहां नाडीमाश्रित्यान्ववतारिता ॥ ना-
भिस्थनाडी गर्भस्य मात्राहाररसावहा ॥ ३७ ॥ तेन जी-

शि. गी.

॥३१॥

अ०

८

वति गर्भोऽपि मात्राहारेण पोषितः ॥ अस्थियन्त्रवि-
निष्पिष्टः पतितः कुक्षिवर्त्मना ॥ ३८ ॥ मेदोऽसृग्दिग्धसर्वा-
ङ्गो जरायुपुटसंवृतः ॥ निष्क्रामन्भृशदुःखार्तो रुदन्नुच्चैरधो-
मुखः ॥ ३९ ॥ यन्त्रादेव विनिर्मुक्तः पतत्युत्तानशाय्यधः ॥
अकिञ्चित्कस्तथा बालो मांसपेशीसमास्थितः ॥ ४० ॥
श्वमार्जारादिदंष्ट्रिभ्यो रक्ष्यते दण्डपाणिभिः ॥ पितृवद्राक्षसं
वेत्ति मातृवद्भाकिनीमपि ॥ यूयं वयं वो वदति दीर्घकष्टं तु
शैशवम् ॥ ४१ ॥ श्लेष्मणा पिहिता नाडी सुषुम्ना यावदेव
हि ॥ व्यक्तवर्णं च वचनं तावद्धक्तुं न शक्यते ॥ ४२ ॥
अतएव च गर्भोऽपि रोदितुं नैव शक्यते ॥ दृप्तोऽथ यौव-
नं प्राप्य मन्मथज्वरविह्वलः ॥ ४३ ॥ गायत्यकस्मादुच्चैस्तु

॥३१॥

तथाकस्माच्च वल्गति ॥ आरोहति तरुन्वेगाच्छान्तानुद्धेज-
यत्यपि ॥ ४४ ॥ कामक्रोधमदान्धः सन्न कांश्चिदपि वीक्षते ॥
अस्थिमांसशिरालाया वामाया मन्मथालये ॥ ४५ ॥ उत्ता-
नभूतमण्डूकपाटितोदरसन्निभे ॥ आसक्तः स्मरबाणार्त आत्म-
ना दह्यते भृशम् ॥ ४६ ॥ अस्थिमांसशिरात्वग्भ्यः किम-
न्यद्वर्तते वपुः ॥ वामानां मायया मूढो न किञ्चिद्वीक्षते ज-
गत् ॥ ४७ ॥ निर्गते प्राणपवने देहो हंत मृगीदृशः ॥ वृ-
था हि जायते नैव वीक्ष्यते पञ्चषैर्दिनैः ॥ ४८ ॥ महापरिभ-
वस्थानं जरां प्राप्यतिदुःखितः ॥ श्लेष्मणा पिहितोरस्को
जग्धमन्नं न जीर्यते ॥ ४९ ॥ सन्नदन्तो मन्ददृष्टिः कटु-
तिक्तकषायभुक् ॥ वातभुग्नकटिग्रीवः करोरुचरणोलबणः ॥ ५० ॥

शि. गी.

॥३२॥

गदायुतसमाविष्टः परित्यक्तः स्वबन्धुभिः ॥ निःशौचो म-
लदिग्धाङ्ग आलिङ्गितवरोषितः ॥ ५१ ॥ ध्यायन्नसुलभा-
न्भोगान्केवलं वर्ततेऽचलः ॥ सर्वेन्द्रियक्रियालोपाद्धस्यते बा-
लकैरपि ॥ ५२ ॥ ततो मृतिजदुःखस्य दृष्टान्तो नोपलभ्य-
ते ॥ यस्माद्विभ्यति भूतानि प्राप्तान्यपि परां रुजम् ॥ ५३ ॥
नीयते मृत्युना जन्तुः परिष्वक्तोऽपि बन्धुभिः ॥ सागरान्त-
र्जलगतो गरुडेनेव पन्नगः ॥ ५४ ॥ हा कान्ते हा धनं पु-
त्राः क्रन्दमानः सुदारुणम् ॥ मण्डूक इव सर्पेण मृत्युना नी-
यते नरः ॥ ५५ ॥ मर्मसूतकृष्यमाणेषु मुच्यमानेषु संधिषु ॥
यदुःखं प्रियमाणस्य स्मर्यतां तन्मुमुक्षुभिः ॥ ५६ ॥ दृ-
ष्टावाक्षिप्यमाणायां संज्ञया हियमाणया ॥ मृत्युपाशेन ब-

अ०

८

॥३२॥

द्धस्य त्राता नैवोपलभ्यते ॥ ५७ ॥ संरुध्यमानस्तमसा म-
हच्चित्तमिवाविशन् ॥ उपाहूतस्तदा ज्ञातिनीक्षते दीनचक्षुषा
॥ ५८ ॥ अयःपाशेन कालेन स्नेहपाशेन बन्धुभिः ॥ आ-
त्मानं कृष्यमाणं तं वीक्षते परितस्तथा ॥ ५९ ॥ हिक्कया
बाध्यमानस्य श्वासेन परिशुष्यतः ॥ मृत्युनाकृष्यमाणस्य
न खल्वस्ति परायणम् ॥ ६० ॥ संसारयन्त्रमारूढो यमदूतै-
रधिष्ठितः ॥ क्व यास्यास्मीति दुःखार्तः कालपाशेन योजितः
॥ ६१ ॥ किं करोमि क्व गच्छामि किं गृह्णामि त्यजामि किम् ॥
इतिकर्तव्यतामूढः कृच्छ्राद्देहात्यजत्यसून् ॥ ६२ ॥ यात-
नादेहसंबद्धो यमदूतैरधिष्ठितः ॥ इतो गत्वानुभवति या या-
स्ता यमयातनाः ॥ ६३ ॥ तासु यलभते दुःखं तद्रक्तुं क्षमते

शि. गी.

॥३३॥

कुतः ॥ कर्पूरचन्दनाद्यैस्तु लिप्यते सततं हि यत् ॥ ६४ ॥
भूषणैर्भूष्यते चित्रैः सुवस्त्रैः परिधाय्यते ॥ अस्पृश्यं जाय-
ते प्रेक्ष्यं जीवत्यक्तं सदा वपुः ॥ ६५ ॥ निष्कासयन्ति नि-
लयात्क्षणं न स्थापयन्त्यपि ॥ दह्यते च ततः कौष्ठैस्तद्गस्म
क्रियते क्षणात् ॥ ६६ ॥ भक्ष्यते वा सृगालैश्च गृध्रकुक्कुटवा-
यसैः ॥ पुनर्न दृश्यते सोऽपि जन्मकोटिशतैरपि ॥ ६७ ॥
माता पिता गुरुजनः स्वजनो ममेति मायोपमे जगति क-
स्य भवेत्प्रतिज्ञा ॥ एको यतो ब्रजति कर्मपुरःसरोऽयं वि-
श्रामवृक्षसदृशः खलु जीवलोकः ॥ ६८ ॥ सायं सायं वा-
सवृक्षं समेताः प्रातः प्रातस्तेन तेन प्रयान्ति ॥ त्यक्त्वान्यो-
न्यं तं च वृक्षं विहङ्गा यद्वत्तद्वज्ज्ञातयोऽज्ञातयश्च ॥ ६९ ॥

अ०

८

॥३३॥

मृतिबीजं भवेज्जन्म जन्मबीजं भवेन्मृतिः ॥ घटयन्नवदश्रा-
न्तो बम्भ्रमीत्यनिशं नरः ॥७०॥ गर्भे पुंसः शुक्रपाताद्यदुक्तं
मरणावधि॥तदेतस्य महाव्याधेर्मत्तो नान्योऽस्ति भेषजम्७१

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु०
शिवराघवसंवादे पिण्डोत्पत्तिकथनं नामाष्टमो-
ऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ देहस्वरूपं वक्ष्यामि शृणु-
ष्ववावहितो नृप ॥ मत्तो हि जायते विश्वं मयैवैतत्प्रधार्यते
॥ १ ॥ मय्येवेदमधिष्ठाने लीयते शुक्तिरौप्यवत् ॥ अहं तु
निर्मल पूर्णः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ २ ॥ असंगो निरहं-

शि. गी.

॥३४॥

कारः शुद्धं ब्रह्म सनातनः ॥ अनाद्यविद्यायुक्तः सन्
जगत्कारणतां व्रजेत् ॥ ३॥ अनिर्वाच्या महाविद्या त्रिगुणा
परिणामिनी ॥ रजः सत्त्वं तमश्चेति त्रिगुणाः परि-
कीर्तिताः ॥ ४ ॥ सत्त्वं शुक्लं समादिष्टं सुखज्ञानास्पदं
नृणाम् ॥ दुःखास्पदं रक्तवर्णं चञ्चलं च रजो मतम् ॥ ५॥
तमः कृष्णं जडं प्रोक्तमुदासीनं सुखादिषु ॥ अतो मम
समायोगाच्छक्तिः स्यात्त्रिगुणात्मिका ॥ ६ ॥ अधिष्ठाने
तु मय्येव भजते विश्वरूपताम् ॥ शुक्तौ रजतवद्भजौ भुज-
ङ्गो यद्वदेव तु ॥ ७ ॥ आकाशादीनि जायन्ते मत्तो
भूतानि मायया ॥ तैरारब्धमिदं विश्वं देहोऽयं पाञ्चभौतिकः
॥ ८ ॥ पितृभ्यामशितादन्नात्पद्कोशं जायते वपुः ॥

अ०

९

॥३४॥

स्नायवोऽस्थीनि मज्जा च जायन्ते पितृतस्तथा ॥ ९ ॥
त्वङ्मांसशोणितमिति मातृतश्च भवन्ति हि ॥ भावाः
स्युः षड्विधास्तस्य मातृजाः पितृजास्तथा ॥ १० ॥ रसजा
आत्मजाः सत्यसंभूताः स्वात्मजास्तथा ॥ मृदवः शोणितं
मेदो मज्जा प्लीहा यकृद्गुदम् ॥ ११ ॥ हृन्नाभीत्येवमाद्यास्तु
भावा मातृभवा मताः ॥ श्मश्रुलोमकचस्त्रायुशिरोधमनयो
नखाः ॥ १२ ॥ दशनाः शुक्रमित्यादि स्थिराः पितृसमुद्भ-
वाः ॥ शरीरोपचितिर्वर्णो वृद्धिस्तृप्तिर्वलं स्थितिः ॥ १३ ॥
अलोलुपत्वमुत्साह इत्यादि रजसं विदुः ॥ इच्छा द्वेषः
सुखं दुःखं धर्माधर्मौ च भावना ॥ १४ ॥ प्रयत्नो ज्ञानमा-
युश्चेन्द्रियाणीत्येवमात्मजाः ॥ ज्ञानेन्द्रियाणि श्रवणं स्पर्शनं

शि. गी.

॥३५॥

दर्शनं तथा ॥१५॥ रसनं घ्राणमित्याहुः पञ्च तेषां तु गो-
चराः ॥ शब्दः स्पर्शस्तथा रूपं रसो गंध इति क्रमात् ॥१६॥
वाक्कराङ्गिगुदोपस्थान्याहुः कर्मेन्द्रियाणि हि ॥ वचनादानग-
मनविसर्गरतयः क्रमात् ॥ १७ ॥ क्रियास्तेषां मनोबुद्धिर-
हंकारस्ततः परम् ॥ अन्तःकरणमित्याहुश्चित्तं चेति चतुष्ट-
यम् ॥ १८ ॥ सुखं दुःखं च विषयौ विज्ञेयौ मनसः क्रियाः
॥ स्मृतिभीतिविकल्पाद्या बुद्धिः स्यान्निश्चयात्मिका ॥१९॥
अहं ममेत्यहंकारश्चित्तं चेतयते यतः ॥ सत्त्वाख्यमन्तःकरणं
गुणभेदात्रिधा मतम् ॥ २० ॥ सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः
सत्त्वात्तु सात्विकाः ॥ आस्तिक्यशुक्लधर्मैकमतिप्रकृतयो
मताः ॥ २१ ॥ रजसो राजसा भावाः कामक्रोधमदादयः ॥

अ०

९

॥३५॥

निद्रालस्यप्रमादादि वञ्चनाद्यास्तु तामसाः ॥ २२ ॥ प्रसन्ने-
न्द्रियतारोग्यानालस्याद्यास्तु सत्वजाः ॥ देहो मात्रा-
त्मकस्तस्मादादत्ते तद्गुणानिमान् ॥ २३ ॥ शब्दश्रोत्रमुख-
स्ता वैचित्र्यं सूक्ष्मवाग्वृतिः ॥ बलं च गगनाद्वायोः स्पर्शं
च स्पर्शनेन्द्रियम् ॥ २४ ॥ उत्क्षेपणमवक्षेपाकुञ्चने गमनं
तथा ॥ प्रसारणमितीमानि पञ्च कर्माणि वायुतः ॥ २५ ॥
प्राणापानौ तथा व्यानसमानोदानसंज्ञकान् ॥ नागः
कूर्मश्च कृकलो देवदत्तो धनंजयः ॥ २६ ॥ दशेति वायुवि-
कृतीस्तथा गृह्णाति लाघवम् ॥ तेषां मुख्यतरः प्राणो
नाभेः कण्ठादधः स्थितः ॥ २७ ॥ चरत्यसौ नासिकयोर्ना-
भौ हृदयपङ्कजे ॥ शब्दोच्चारणनिःश्वासोच्छ्वासादेरपि का-

शि. गी.

॥३६॥

रणम् ॥ २८ ॥ अपानस्तु गुदे मेढ्रे कटिजङ्घादरेष्वपि ॥
नाभिकन्दे वृषणयोरुरुजानुषु तिष्ठति ॥ २९ ॥ तस्य
भूत्रपुरीषादिविसर्गः कर्म कीर्तितम् ॥ व्यानोऽक्षिश्रोत्रगु-
ल्फेषु जिह्वाघ्राणेषु तिष्ठति ॥ ३० ॥ प्राणायामधृतित्यागग्र-
हणाद्यस्य कर्म च ॥ समानो व्याप्य निखिलं शरीरं वह्नि-
ना सह ॥ ३१ ॥ द्विसप्ततिसहस्रेषु नाडीरन्ध्रेषु संचरन् ॥
भुक्तपीतरसान्सम्यगानयन्देहपुष्टिकृत् ॥ ३२ ॥ उदानः
पादयोरास्ते हस्तयोरङ्गसंधिषु ॥ कर्मास्य देहोन्नयनोत्क्रम-
णादि प्रकीर्तितम् ॥ ३३ ॥ त्वगादिधातूनाश्रित्य पञ्च ना-
गादयः स्थिताः ॥ उद्गारादि निमेषादि क्षुत्पिपासादिकं
क्रमात् ॥ ३४ ॥ तन्द्गीप्रभृति शोकादि तेषां कर्म प्र-

अ०

९

॥३६॥

कीर्तितम् ॥ अग्नेस्तु रोचकं रूपं दीप्तिं पाकं प्रकाशताम्
॥ ३५ ॥ अमर्षतीक्ष्णसूक्ष्माणामोजस्तेजश्च शूरताम् ॥
मेधावितां तथादत्ते जलात्तु रसनं रसम् ॥ ३६ ॥ शैत्यं स्ने-
हं द्रवं स्वेदं गात्राणि मृदुतामपि ॥ भूमेर्घ्राणेन्द्रियं गन्धं
स्थैर्यं धैर्यं च गौरवम् ॥ ३७ ॥ त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिम-
ज्जाशुक्राणि धातवः ॥ अन्नं पुंसाशितं त्रेधा जायते
जठराग्निना ॥ ३८ ॥ मलः स्थविष्ठो भागः स्यान्मध्यमो
मांसतां व्रजेत् ॥ मनः कनिष्ठो भागः स्यात्तस्मादन्नमयं
मनः ॥ ३९ ॥ अपां स्थविष्ठो मूत्रं स्यान्मध्यमो रुधिरं
भवेत् ॥ प्राणः कनिष्ठो भागः स्यात्तस्मात्प्राणो जलात्मकः
॥ ४० ॥ तेजसोऽस्थि स्थविष्ठः स्यान्मज्जा मध्यमसंभवः ॥ क-

शि. गी.

॥३७॥

निष्ठा वाङ्मता तस्मात्तेजोऽवन्नात्मकं जगत् ॥ ४१ ॥ लोहि-
ताज्जायते मांसं मेदो मांससमुद्भवम् ॥ मेदसोऽस्थीनि
जायन्ते मज्जा चास्थिसमुद्भवा ॥ ४२ ॥ नाड्योपि मांस-
संघाताच्छुक्रं मज्जासमुद्भवम् ॥ वातपित्तकफास्तत्र धातवः
परिकीर्तिताः ॥ ४३ ॥ दशाञ्जलि जलं ज्ञेयं रसस्याञ्जलयो
नव ॥ रक्तस्याष्टौ पुरीषस्य सप्तस्युः श्लेष्मणश्च षट् ॥ ४४ ॥
पित्तस्य पञ्च चत्वारो मूत्रस्याञ्जलयस्त्रयः ॥ वसाया मेदसो
द्वौ तु मज्जा त्वञ्जलिसंमितः ॥ ४५ ॥ अर्धाञ्जलिस्ततः शुक्रं
तदेव बलमुच्यते ॥ अस्त्रां शरीरे संख्या स्यात्षष्टियुक्तं
शतत्रयम् ॥ ४६ ॥ जलजानि कपालानि रुचकास्तरणानि
च ॥ नवकानीति तान्याहुः पञ्चधास्थीनि सूरयः ॥ ४७ ॥

अ०

९

॥३७॥

द्वे शते त्वस्थिसंधीनां स्यातां तत्र दशोत्तरे ॥ रौखाः
प्रसरास्तुन्दसेचनाः स्युरुलूखलाः ॥ ४८ ॥ समुद्रा मण्डकाः
शंखावर्ता वायसतुण्डकाः ॥ इत्यष्टधा समुद्दिष्टाः शरीरेष्व-
स्थिसंधयः ॥ ४९ ॥ सार्धकोटित्रयं रोम्णां श्मश्रुकेशास्त्रि-
लक्षकाः ॥ देहस्वरूपमेवं ते प्रोक्तं दशरथात्मज ॥ ५० ॥
तस्मादसारो नास्त्येव पदार्थो भुवनत्रये ॥ देहेऽस्मिन्नभिमानेन
न महोपायबुद्ध्यः ॥ ५१ ॥ अहंकारेण पापेन क्रियन्ते हंत
सांप्रतम् ॥ तस्मादेतत्स्वरूपं तु बोद्धव्यं तु मुमुक्षुभिः ॥ ५२ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासू० शिवरा-
घवसंवादे देहस्वरूपनिर्णयो नाम नवमो-
ऽध्यायः ॥ ९ ॥

शि. गी.

॥ ३८ ॥

॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्कुत्र जीवोऽसौ
जन्तोर्देहेऽवतिष्ठते ॥ जायते वा कुतो जीवः स्वरूपं चास्य
किं वद ॥ १ ॥ देहान्ते कुत्र वा याति गत्वा वा कुत्र
तिष्ठति ॥ कथमायाति वा देहं पुनर्न यदि वा वद ॥ २ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ साधु पृष्टं महाभाग गुह्याद्गु-
ह्यतरं हि यत् ॥ देवैरपि सुदुर्ज्ञेयमिन्द्राद्यैर्वा महर्षिभिः ॥ ३ ॥
अन्यस्मै नैव वक्तव्यं मयापि रघुनन्दन ॥ त्वद्भक्त्याहं परं
प्रीतो वक्ष्याम्यवहितः शृणु ॥ ४ ॥ सत्यज्ञानात्मकोऽनन्तः
परमानन्दविग्रहः ॥ परमात्मा परंज्योतिरव्यक्तो व्यक्तकार-
णम् ॥ ५ ॥ नित्यो विशुद्धः सर्वात्मा निर्लेपोऽहं निरञ्जनः
॥ सर्वधर्मविहीनश्च न ग्राह्यो मनसापि च ॥ ६ ॥ नाहं

अ०

१०

॥ ३८ ॥

सर्वेन्द्रियग्राह्यः सर्वेषां ग्राहको ह्यहम् ॥ ज्ञाताहं
सर्वलोकस्य मम ज्ञाता न विद्यते ॥ ७ ॥ दूरः सर्वविका-
राणां परिणामादिकस्य च ॥ यतो वाचो निवर्तन्ते अप्रा-
प्य मनसा सह ॥ ८ ॥ आनन्दं ब्रह्म मां ज्ञात्वा न वि-
भेति कुतश्च न ॥ यस्तु सर्वाणि भूतानि मय्येवेति प्रप-
श्यति ॥ ९ ॥ मां च सर्वेषु भूतेषु ततो न विजुगुप्सते ॥
यत्र सर्वाणि भूतानि आत्मैवाभूद्विजानतः ॥ १० ॥ को
मोहस्तत्र कः शोक एकत्वमनुपश्यतः ॥ एष सर्वेषु भूतेषु
गूढोत्मा न प्रकाशते ॥ ११ ॥ दृश्यते त्वश्रयया बुद्ध्या सू-
क्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः ॥ अनाद्यविद्यया युक्तस्तथाप्येकोऽ-
हमव्ययः ॥ १२ ॥ अव्याकृतब्रह्मरूपो जगत्कर्ताहमीश्वरः ॥

शि. गी.

॥३९॥

ज्ञानमात्रे यथा दृश्यमिदं स्वप्ने जगन्नयम् ॥ १३ ॥ तद्व-
न्मयि जगत्सर्वं दृश्यतेऽस्ति विलीयते ॥ नानाविद्यासमा-
युक्तो जीवत्वेन वसाम्यहम् ॥ १४ ॥ पञ्च कर्मेन्द्रियाण्येव
पञ्च ज्ञानेन्द्रियाणि च ॥ मनो बुद्धिरहंकारश्चित्तं चेति च-
तुष्टयम् ॥ १५ ॥ वायवः पञ्च मिलिता यान्ति लिङ्गशरी-
रताम् ॥ तत्राविद्यासमायुक्तं चैतन्यं प्रतिबिम्बितम् ॥ १६ ॥
व्यावहारिकजीवस्तु क्षेत्रज्ञः पुरुषोऽपि च ॥ स एव
जगतां भोक्तानाद्ययोः पुण्यपापयोः ॥ १७ ॥ इहामुत्र
गतिस्तस्य जाग्रत्स्वप्नादिभोक्तृता ॥ यथा दर्पणका-
लिम्बा मलिनं दृश्यते मुखम् ॥ १८ ॥ तद्वदन्तःकरण-
गैर्दोषैरात्मापि दृश्यते ॥ परस्पराध्यासवशात्स्यादन्तःकर-

अ०

१०

॥३९॥

णात्मनोः ॥ १९ ॥ एकीभावाभिमानेन परात्मा दुःखभा-
गिव ॥ मरुभूमौ जलत्वेन मध्याह्नार्कमरीचिकाः ॥ २० ॥
दृश्यन्ते मूढचित्तस्य न ह्यार्द्रास्तापकारकाः ॥ तद्भदात्मापि
निर्लेपो दृश्यते मूढचेतसाम् ॥ २१ ॥ स्वाविद्याख्यात्मदो-
षेण कर्तृत्वादिकधर्मवान् ॥ तत्र चान्नमये पिण्डे हृदि जी-
वोऽवतिष्ठते ॥ २२ ॥ आनखाग्रं व्याप्य देहं तद्भुवेऽवहितः
शृणु ॥ पुरीतदभिधानेन मांसपिण्डो विराजते ॥ २३ ॥
नाभेरूर्ध्वमधः कण्ठाद्याप्य तिष्ठति यः सदा ॥ तस्य मध्ये-
ऽस्ति हृदयं सनालं पद्मकोशवत् ॥ २४ ॥ अधोमुखं च
तत्रास्ति सूक्ष्मं सुषिरमुत्तमम् ॥ दहराकाशमित्युक्तं तत्र
जीवोऽवतिष्ठति ॥ २५ ॥ बालाग्रशतभागस्य शतधा क-

ल्पितस्य च ॥ भागो जीवः स विज्ञेयः स चानन्त्याय क-
 ल्पते ॥ २६ ॥ कदम्बकुसुमोद्बुद्धकेसरा इव सर्वतः ॥ प्रसृ-
 ता हृदयान्नाड्यो याभिर्व्याप्तं शरीरकम् ॥ २७ ॥ हितं फलं
 प्रयच्छन्ति तस्मात्तेन हिताः स्मृताः ॥ द्वासप्ततिसहस्रैस्ताः
 संख्याता योगवित्तमैः ॥ २८ ॥ हृदयात्तास्तु निष्क्रान्ता
 यथार्करश्मयस्तथा ॥ एकोत्तरशतं तासु मुख्या विष्वग्वि-
 निर्गताः ॥ २९ ॥ प्रतीन्द्रियं दश दश निर्गता विषयो-
 न्मुखाः ॥ नाड्यः कर्मादिहेतूत्थाः स्वप्नादिफलभुक्तये ॥ ३० ॥
 वहन्त्यम्भो यथा नद्यो नाड्यः कर्मफलं तथा ॥ अनन्तै-
 कोर्ध्वगा नाडी मूर्धपर्यन्तमञ्जसा ॥ ३१ ॥ सुषुप्तेति समा-
 दिष्टा तथा गच्छन्विमुच्यते ॥ तत्रावस्थितचैतन्यं जीवा-

त्मानं विदुर्बुधाः ॥ ३२ ॥ यथा राहुरदृश्योऽपि दृश्यते च-
 न्द्रमण्डले ॥ तद्वत्सर्वगतोऽप्यात्मा लिङ्गदेहे हि दृश्यते
 ॥ ३३ ॥ यथा घटे नीयमाने घटाकाशोऽपि नीयते ॥ त-
 द्वत्सर्वगतोऽप्यात्मा लिङ्गदेहे विनिर्गते ॥ ३४ ॥ निश्च-
 लः परिपूर्णोऽपि गच्छतीत्युपचर्यते ॥ जाग्रत्काले तथाज्ञो-
 ऽयमभिव्यक्तविशेषधीः ॥ ३५ ॥ व्याप्नोति निष्क्रियः स-
 र्वान् भानुर्दश दिशो यथा ॥ नाडीभिर्वृत्तयो यान्ति लि-
 ङ्गदेहसमुद्भवाः ॥ ३६ ॥ तत्तत्कर्मानुसारेण जाग्रद्भोगोपल-
 ब्धये ॥ इदं लिङ्गशरीराख्यमामोक्षान्न निवर्तते ॥ ३७ ॥
 आत्मज्ञानेन नष्टेऽस्मिन्साविद्ये सशरीरके ॥ आत्मस्वरूपा-
 वस्थानं मुक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३८ ॥ उत्पादिते घटे यद्व-

शि. गी.
॥४१॥

दृढाकाशत्वमृच्छति ॥ घटे नष्टे यथाकाशः स्वरूपेणावति-
ष्ठते ॥ ३९ ॥ जाग्रत्कर्मक्षयवशात्स्वप्नभोग उपस्थिते ॥ बो-
धावस्थां तिरोधाय देहाद्याश्रयलक्षणाम् ॥ ४० ॥ कर्मोद्भा-
वितसंस्कारस्तत्र स्वप्नरिरंसया ॥ अवस्थां च प्रयात्यन्यां
मायावीवात्ममायया ॥ ४१ ॥ घटादिविषयान्सर्वान्बुद्ध्या-
दिकरणानि च ॥ भूतानि कर्मवशतो वासनामात्रसंस्थि-
तान् ॥ ४२ ॥ एतान् पश्यन् स्वयंज्योतिः साक्ष्यात्मा व्य-
वतिष्ठते ॥ अत्रान्तःकरणादीनां वासनाद्वासनात्मता ॥ ४३ ॥
वासनामात्रसाक्षित्वं तेन तत्र परात्मनः ॥ वासनाभिः प्र-
पञ्चोऽत्र दृश्यते कर्मचोदितः ॥ ४४ ॥ जाग्रद्भूमौ यथा त-
द्वत्कर्तृकर्मक्रियात्मकः ॥ निःशेषवृद्धिसाक्ष्यात्मा स्वयमेव

अ०

१०

॥४१॥

प्रकाशते ॥ ४५ ॥ वासनामात्रसाक्षित्वं साक्षिणः स्वाप
उच्यते ॥ भूतजन्मनि यद्भूतं कर्म तद्वासनावशात् ॥ ४६ ॥
नेदीयस्त्वाद्वयस्याद्ये स्वप्नं प्रायः प्रपश्यति ॥ मध्ये वयसि
कार्कश्यात्करणानामिहार्जितः ॥ ४७ ॥ वीक्षते प्रायशः
स्वप्नं वासनाकर्मणोर्वशात् ॥ यियासुः परलोकं तु कर्म वि-
द्यादिसंभृतम् ॥ ४८ ॥ भाविनो जन्मनो रूपं स्वप्न आत्मा
प्रपश्यति ॥ यद्वत्प्रपतनाच्छयेनः श्रान्तो गगनमण्डले
॥ ४९ ॥ आकुञ्च्य पक्षौ यतते नीडे निःशयनायने ॥ एवं
जाग्रत्स्वप्नभूमौ श्रान्त आत्माभिसंचरन् ॥ ५० ॥ आपी-
तकरणग्रामः कारणेनैति चैकताम् ॥ नाडीमार्गेरिन्द्रिया-
णामाकृष्यादाय वासनाम् ॥ ५१ ॥ सर्वं ग्रसित्वा कार्यं च

शि. गी.
॥४२॥

विज्ञानात्मा प्रलीयते ॥ ईश्वराख्येऽव्याकृतेऽथ यथा सुख-
मयो भवेत् ॥ ५२ ॥ कृत्स्नप्रपञ्चविलयस्तथा भवति चात्म-
नः ॥ योषितः काम्यमानायाः संभोगान्ते यथा सुखम्
॥ ५३ ॥ स आनन्दमयो बाह्यो नान्तरः केवलं यथा ॥
प्राज्ञात्मतां समासाद्य विज्ञानात्मा तथैव सः ॥ ५४ ॥ वि-
ज्ञानात्मा कारणात्मा तथा तिष्ठंस्तथापि सः ॥ अविद्यासू-
क्ष्मवृत्त्यानुभवत्येव सुखं यथा ॥ ५५ ॥ अज्ञानमपि सा-
क्ष्यादि वृत्तिभिश्चानुभूयते ॥ तथाहं सुखमस्वाप्सं नैव कि-
ञ्चिदवेदिषम् ॥ ५६ ॥ इत्येवं प्रत्यभिज्ञापि पश्चात्तस्योपप-
द्यते ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यमेवेहामुत्र लोकयोः ॥ ५७ ॥
पश्चात्कर्मवशादेव विस्फुलिङ्गा यथानलात् ॥ जायन्ते का-

अ०

१०

॥४२॥

रणादेव मनोबुद्ध्यादिकानि तु ॥ ५८ ॥ पयःपूर्णो घटो
यद्वन्निमग्नः सलिलाशये ॥ तैरेवोद्धृत आयाति विज्ञानात्मा
तथैत्यजात् ॥ ५९ ॥ विज्ञानकारणात्मानस्तथा तिष्ठंस्तथापि
सः ॥ दृश्यते सत्सु तेष्वेव नष्टेष्वयात्यदृश्यताम् ॥ ६० ॥
एकाकारोऽयमा तत्तत्कार्येष्विव परः पुमान् ॥ कूटस्थो दृ-
श्यते तद्द्रुच्छत्यागच्छतीव सः ॥ ६१ ॥ मोहमात्रान्तरा-
यत्वात्सर्वं तस्योपपद्यते ॥ देहाद्यतीत आत्मापि स्वयंज्यो-
तिः स्वभावतः ॥ ६२ ॥ एवं जीवस्वरूपं ते प्रोक्तं दशर-
थात्मजः ॥ ६३ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-

शि. गी.

॥४३॥

सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवरा०
जीवस्वरूपकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ देहान्तरगतिं स्वस्य पर-
लोकगतिं तथा ॥ वक्ष्यामि नृपशार्दूल मत्तः शृणु समा-
हितः ॥ १ ॥ भुक्तं पीतं यदस्त्यत्र तद्रसादामबन्धनम् ॥
स्थूलदेहस्य लिङ्गस्य तेन जीवनधारणम् ॥ २ ॥ व्याधिना
जरया वापि पीड्यते जाठरोऽनलः ॥ श्लेष्मणा तेन भुक्ता-
न्नं पीतं वा न पचत्यलम् ॥ ३ ॥ भुक्तपीतरसाभावादाशु
शुष्यन्ति धातवः ॥ भुक्तपीतरसेनैव देहं लिम्पन्ति नित्य-
शः ॥ ४ ॥ समीकरोति यस्मात्तत्समानो वायुरुच्यते ॥ इ-
दानीं तद्रसाभावादामबन्धनहानितः ॥ ५ ॥ परिपक्वसत्वे-

अ०

११

॥४३॥

न यथाग्रं वृन्ततः फलम् ॥ स्वयमेव पतत्याशु तथा लिङ्गं
तनोर्ब्रजेत् ॥ ६ ॥ ततः स्थानादपाकृष्य हृषीकाणां च वा-
सनाः ॥ आध्यात्मिकाधिभूतानि हृत्पद्मे चैकतां गतः ॥ ७ ॥
तदोर्ध्वगः प्राणवायुः संयुक्तो नववायुभिः ॥ ऊर्ध्वोच्छ्वासी
भवत्येष तथा तेनैकतां गतः ॥ ८ ॥ चक्षुषो वाथ मूर्ध्नो
वा नाडीमार्गं समाश्रितः ॥ विद्याकर्मसमायुक्तो वासना-
भिश्च संयुतः ॥ ९ ॥ प्रज्ञात्मानं समाश्रित्य विज्ञानात्मोप-
सर्पति ॥ यथा कुम्भो नीयमानो देशाद्देशान्तरं प्रति ॥ १० ॥
स्वपूर्ण एव सर्वत्र स आकाशोऽपि तत्र तु ॥ घटाकाशा-
ख्यतां याति तद्वलिङ्गं परात्मनः ॥ ११ ॥ पुनर्देहान्तरं
याति यथा कर्मानुसारतः ॥ आमोक्षात्संचरत्येवं मत्स्यः कू-

शि. गी.

॥४४॥

लद्वयं यथा ॥ १२ ॥ पापभोगाय चेद्गच्छेद्यमदूतैरधिष्ठितः ॥
यातनादेहमाश्रित्य नरकानेव केवलम् ॥ १३ ॥ इष्टापूर्ता-
दिकर्माणि योऽनुतिष्ठति सर्वदा ॥ पितृलोकं व्रजत्येष धूम-
माश्रित्य बर्हिषः ॥ १४ ॥ धूमाद्रात्रिं ततः कृष्णपक्षस्तस्माच्च
दक्षिणम् ॥ अयनं च ततो लोकं पितॄणां च ततः परम्
॥ १५ ॥ चन्द्रलोके दिव्यदेहं प्राप्य भुङ्क्ते परां श्रियम् ॥
तत्र चन्द्रमसा सोऽसौ यावत्कर्मफलं वसेत् ॥ १६ ॥ तथैव
कर्मशेषेण यथैतं पुनराव्रजेत् ॥ वपुर्विहाय जीवत्वमासा-
द्याकाशमेति सः ॥ १७ ॥ आकाशाद्वायुमागत्य वायोरम्भो
व्रजत्यथ ॥ अद्भ्यो मेघं समासाद्य ततो वृष्टिर्भवेदसौ ॥ १८ ॥
ततो धान्यानि भक्ष्याणि जायते कर्मचोदितः ॥ योनिमन्ये

अ०

११

॥४४॥

प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः ॥ १९ ॥ स्थाणुमन्येऽनुसंया-
न्ति यथाकर्म यथाश्रुतम् ॥ ततोऽन्नत्वं समासाद्य पितृभ्यां
भुज्यते परम् ॥ २० ॥ ततः शुक्रं रजश्चैव भूत्वा गर्भोऽ-
भिजायते ॥ ततः कर्मानुसारेण भवेत्स्त्रीपुन्नपुंसकम् ॥ २१ ॥
एवं जीवगतिः प्रोक्ता मुक्तिं तस्य वदामि ते ॥ यस्तु
शान्त्यादियुक्तः सन्सदा विद्यारतो भवेत् ॥ २२ ॥ स याति
देवयानेन ब्रह्मलोकावधिं नरः ॥ अर्चिर्भूत्वा दिनं प्राप्य
शुक्लपक्षमथो व्रजेत् ॥ २३ ॥ उत्तरायणमासाद्य संवत्सरम-
थो व्रजेत् ॥ आदित्यचन्द्रलोकौ तु विद्युल्लोकमतः परम्
॥ २४ ॥ अथ दिव्यः पुमान्कश्चिद्ब्रह्मलोकादिहैति सः ॥
दिव्ये वपुषि संधाय जीवमेवं नयत्यसौ ॥ २५ ॥ ब्रह्मलोके

शि. गी.

॥४५॥

दिव्यदेहे भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् ॥ तत्रोषित्वा चिरं
कालं ब्रह्मणा सह मुच्यते ॥ २६ ॥ शुद्धब्रह्मरतो यस्तु न
स यात्येव कुत्रचित् ॥ तस्य प्राणा विलीयन्ते जले सैन्ध-
वखिल्यवत् ॥ २७ ॥ स्वप्नदृष्टा यथा सृष्टिः प्रबुद्धस्य वि-
लीयते ॥ ब्रह्मज्ञानवतस्तद्रदिलीयन्ते तदैव ते ॥ २८ ॥
विद्याकर्मविहीनो यस्तृतीयं स्थानमेति सः ॥ भुक्त्वाऽत्र
नरकान्घोरात्महारैरवरौरवान् ॥ २९ ॥ पश्चात्प्राक्तनशेषेण
क्षुद्रजन्तुर्भवेदसौ ॥ यूकामशकदंशादि जन्मासौ लभते
भुवि ॥ ३० ॥ एवं जीवगतिः प्रोक्ता किमन्यच्छ्रोतुमि-
च्छसि ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्यत्त्व-
या प्रोक्तं फलं तज्ज्ञानकर्मणोः ॥ ब्रह्मलोके चंद्रलोके

अ०

११

॥४५॥

भुङ्क्ते भोगानिति प्रभो ॥३२॥ गन्धर्वादिषु लोकेषु कथं
भोगः समीरितः ॥ देवत्वं प्राप्नुयात्कश्चित्कश्चिदिन्द्रत्वमेति
च ॥३३॥ एतत्कर्मफलं वास्तु विद्याफलमथापि वा ॥ तद्ब्रहि
गिरिजाकान्त तत्र मे संशयो महान् ॥३४॥ ॥ श्रीभग-
वानुवाच ॥ ॥ तद्विद्याकर्मणोरेवानुसारेण फलं भवे-
त् ॥ युवा च सुन्दरः शूरो नीरोगो बलवान् भवेत् ॥ ३५ ॥
सप्तद्वीपां वसुमतीं भुङ्क्ते निष्कण्टकं यदि ॥ स प्रोक्तो मा-
नुषानन्दस्तस्माच्छतगुणो मतः ॥ ३६ ॥ मनुष्यस्तपसा
युक्तो गन्धर्वो जायतेऽस्य तु ॥ तस्माच्छतगुणो देवगन्ध-
र्वस्य न संशयः ॥ ३७ ॥ एवं शतगुणानन्द उत्तरोत्तरतो
भवेत् ॥ पितॄणां चिरलोकानामज्ञातसुरसंपदाम् ॥ ३८ ॥

शि. गी.

॥४६॥

देवतानामथेन्द्रस्य गुरोस्तद्वत्प्रजापतेः ॥ ब्रह्मणश्चैवमानन्दः
पुरस्तादुत्तरोत्तरः ॥ ३९ ॥ ज्ञानाधिक्यात्सुखाधिक्यं नान्य-
दस्ति सुरालये ॥ श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो यश्च द्विजो
भवेत् ॥ ४० ॥ तस्याप्येवं समाख्याता आनन्दाश्चोत्तरोत्त-
रम् ॥ आत्मज्ञानात्परं नास्ति तस्माद्दशरथात्मज ॥ ४१ ॥
ब्राह्मणः कर्मभिर्नैव वर्धते नैव हीयते ॥ न लिप्यते पाप-
केन कर्मणा ज्ञानवान्यदि ॥ ४२ ॥ तस्मात्सर्वाधिको विप्रो
ज्ञानवानेव जायते ॥ ज्ञात्वा यः कुरुते कर्म तस्याक्षय्यफलं
लभेत् ॥ ४३ ॥ यत्फलं लभते मर्त्यः कोटिब्राह्मणभोजनैः ॥
तत्फलं समवाप्नोति ज्ञानिनं यस्तु भोजयेत् ॥ ४४ ॥ ज्ञा-
निभ्यो दीयते यच्च तत्कोटिगुणितं भवेत् ॥ ज्ञानवन्तं द्विजं

अ०

११

॥४६॥

यस्तु द्विषते च नराधमः ॥ ४५ ॥ स शुष्यमाणो म्रियते
यस्मादीश्वर एव सः ॥ उपासको न यात्येव यस्मात्पुनर-
धोगतिम् ॥ ४६ ॥ उपासनरतो भूत्वा तस्मादास्य सुखी
नृप ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगी-
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवरा-
घवसंवादे जीवगत्यादिनिरूपणं नामैकादशो-
ऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्देवदेवेश नमस्ते-
स्तु महेश्वर ॥ उपासनविधिं ब्रूहि देशं कालं च तस्य तु

॥ १ ॥ अङ्गानि नियमांश्चैव मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥ ॥
 ईश्वर उवाच ॥ ॥ शृणु राम प्रवक्ष्यामि देशं काल-
 मुपासने ॥ २ ॥ सर्वाकारोऽहमेवैकः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥
 मदंशेन परिच्छिन्ना देहाः सर्वदिवौकसाम् ॥ ३ ॥ ये त्व-
 न्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥ तेऽपि मामेव रा-
 जेन्द्र यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥ ४ ॥ यस्मात्सर्वमिदं विश्वं
 मत्तो न व्यतिरिच्यते ॥ सर्वक्रियाणां भोक्ताहं सर्वस्याहं
 फलप्रदः ॥ ५ ॥ येनाकारेण ये मर्त्या मामेवैकमुपासते ॥
 तेनाकारेण तेभ्योऽहं प्रसन्नो वाञ्छितं ददे ॥ ६ ॥ विधि-
 नाऽविधिना वापि भक्त्या ये मामुपासते ॥ तेभ्यः फलं
 प्रयच्छामि प्रसन्नोऽहं न संशयः ॥ ७ ॥ अपि चेत्सुदुराचारो

भजते मामनन्यभाक् ॥ साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यव-
सितो हि सः ॥ ८ ॥ स्वजीवत्वेन यो वेत्ति मामेवैकमन-
न्यधीः ॥ तं न स्पृशन्ति पापानि ब्रह्महत्यादिकान्यपि
॥ ९ ॥ उपासाविधयस्तत्र चत्वारः परिकीर्तिताः ॥ संपदा-
रोपसंवर्गाध्यासा इति मनीषिभिः ॥ १० ॥ अल्पस्य चा-
धिकत्वेन गुणयोगाद्विचिन्तनम् ॥ अनन्तं वै मन इति
संपद्विधिरुदीरितः ॥ ११ ॥ विधावारोप्य योपासा सारोपः
परिकीर्तितः ॥ यद्वदोङ्कारमुद्गीथमुपासीतेत्युदाहृतः ॥ १२ ॥
आरोपो बुद्धिपूर्वेण य उपासाविधिश्च सः ॥ योषित्यग्निम-
तिर्यत्तदध्यासः स उदाहृतः ॥ १३ ॥ क्रियायोगेन चोपा-
साविधिः संवर्ग उच्यते ॥ संहृत्य वायुः प्रलये भूतान्येको-

शि. गी.

॥४८॥

ऽवसीदति ॥ १४ ॥ उपसंगम्य बुद्ध्या यदासनं देवतात्म-
ना ॥ तदुपासनमन्तः स्यात्तद्वहिः संपदादयः ॥ १५ ॥
ज्ञानान्तरानन्तरितसजातिज्ञानसंहतेः ॥ संपन्नदेवतात्मत्व-
मुपासनमुदीरितम् ॥ १६ ॥ संपदादिषु बाह्येषु दृढबुद्धिरु-
पासनम् ॥ कर्मकाले तदङ्गेषु दृष्टिमात्रमुपासनम् ॥ १७ ॥
उपासनमिति प्रोक्तं तदङ्गानि ब्रुवे शृणु ॥ तीर्थक्षेत्रादिग-
मनं श्राद्धं तत्र परित्यजेत् ॥ १८ ॥ स्वचित्तैकाग्रता यत्र
तत्रासीत् सुखं द्विजः ॥ कम्बले मृदुतले वा व्याघ्रचर्मणि
वास्थितः ॥ १९ ॥ विविक्तदेशे नियतः समग्रीवशिरस्तनुः ॥
अत्याश्रमस्थः सकलानीन्द्रियाणि निरुध्य च ॥ २० ॥ भ-
क्त्याथ स्वगुरुं नत्वा योगं विद्वान्प्रयोजयेत् ॥ यस्त्वविज्ञा-

अ०

१२

॥४८॥

नवान्भवत्ययुक्तमनसा सदा ॥२१॥ तस्येन्द्रियाण्यवश्यानि
दुष्टाश्वा इव सारथेः ॥ विज्ञानी यस्तु भवति युक्तेन मन-
सा सदा ॥ २२ ॥ तस्येन्द्रियाणि वश्यानि सदश्वा इव सा-
रथेः ॥ यस्त्वविज्ञानवान् भवत्यमनस्कः सदाऽशुचिः ॥२३॥
न स तत्पदमाप्नोति संसारमधिगच्छति ॥ विज्ञानी यस्तु
भवति समनस्कः सदा शुचिः ॥ २४ ॥ स तत्पदमवाप्नोति
यस्माद्भूयो न जायते ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रह एव
च ॥ २५ ॥ सोऽध्वनः पारमाप्नोति ममैव परमं पदम् ॥
हृत्पुण्डरीकं विरजं विशुद्धं विशदं तथा ॥ २६ ॥ विशोकं
च विचिन्त्यात्र ध्यायेन्मां परमेश्वरम् ॥ अचिन्त्यरूपमव्य-
क्तमनन्तममृतं शिवम् ॥ २७ ॥ आदिमध्यान्तरहितं प्र-

शान्तं ब्रह्म कारणम् ॥ एकं विभुं चिदानन्दमरूपमजमद्भु-
 तम् ॥ २८ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशमुमादेहार्धधारिणम् ॥
 व्याघ्रचर्माम्बरधरं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥ २९ ॥ जटाधरं
 चन्द्रमौलिं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वे-
 ण्यमभयप्रदम् ॥ ३० ॥ पराभ्यामूर्ध्वहस्ताभ्यां विभ्राणं प-
 रशुं मृगम् ॥ कोटिमध्याह्नसूर्याभं चन्द्रकोटिसुशीतलम्
 ॥ ३१ ॥ चन्द्रसूर्याग्निनयनं स्मेखकसरोरुहम् ॥ भूतिभूषि-
 तसर्वाङ्गं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ३२ ॥ एवमात्मारणिं कृत्वा
 प्रणवं चोत्तरारणिम् ॥ ज्ञाननिर्मथनाभ्यासात्साक्षात्पश्यति
 मां जनः ॥ ३३ ॥ वेदवाक्यैरलभ्योऽहं न शास्त्रैर्नापि चे-
 तसा ॥ ध्यानेन शृणुते यो मां सर्वदाहं वृणोमि तम् ॥ ३४ ॥

नाविरतो दुश्चरितान्नाशान्तो नासमाहितः ॥ नाशान्तमा-
नसो वापि प्रज्ञानेन लभेत माम् ॥ ३५ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषु-
प्त्यादिप्रपञ्चो यः प्रकाशते ॥ तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्व-
बन्धैः प्रमुच्यते ॥ ३६ ॥ त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता
भोगश्च यद्भवेत् ॥ तेभ्यो विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रोऽहं स-
दाशिवः ॥ ३७ ॥ एको देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी
सर्वभूतान्तरात्मा ॥ सर्वाध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता
केवलो निर्गुणश्च ॥ ३८ ॥ एको वशी सर्वभूतान्तरात्मा-
प्येकं बीजं नित्यदा यः करोति ॥ तं मां नित्यं येऽनुपश्य-
न्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ ३९ ॥ अ-
ग्निर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव ॥ एक-

स्तथा सर्वभूतान्तरात्मा न लिप्यते लोकदुःखेन बाह्यः
 ॥ ४० ॥ वेदेह यो मां पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः
 परस्तात् ॥ स एव विद्वानमृतोऽत्र भूयो नान्यस्तु पन्था
 अयनाय विद्यते ॥ ४१ ॥ हिरण्यगर्भं विदधामि पूर्वं वे-
 दांश्च तस्मै प्रहिणोमि योऽहम् ॥ तं देवमीज्यं पुरुषं पुराणं
 निश्चित्य मां मृत्युमुखात्प्रमुच्यते ॥ ४२ ॥ एवं शान्त्या-
 दियुक्तः सन्वेत्ति मां तत्त्वतस्तु यः ॥ निर्मुक्तदुःखसंतानः
 सोऽन्ते मय्येव लीयते ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु
 ब्रह्मविद्यायां योग० शिवराघवसंवादे उपास-
 नाज्ञानफलं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवं श्रुत्वा कौसलेयस्तुष्टो म-
तिमतां वरः ॥ पप्रच्छ गिरिजाकान्तं सुभगं मुक्तिलक्ष-
णम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्करु-
णाविष्टहृदय त्वं प्रसीद मे ॥ स्वरूपं लक्षणं मुक्तेः प्रब्रूहि
परमेश्वर ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ सालोक्य-
मपि सारूप्यं साष्टयं सायुज्यमेव च ॥ कैवल्यं चेति तां
विद्धि मुक्तिं राघव पञ्चधा ॥ ३ ॥ मां पूजयति निष्कामः
सर्वदाज्ञानवर्जितः ॥ स मे लोकं समासाद्य भुङ्क्ते भोगा-
न्यथेप्सितान् ॥ ४ ॥ ज्ञात्वा मां पूजयेद्यस्तु सर्वकामविव-
र्जितः ॥ मया समानरूपः सन्मम लोके महीयते ॥ ५ ॥
इष्टापूर्तादिकर्माणि मत्प्रीत्यै कुरुते तु यः ॥ सोऽपि तत्फ-

शि. गी.
॥५१॥

लमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥ यत्करोति यद-
श्नाति यज्जुहोति ददाति यत् ॥ यत्तपस्यति तत्सर्वं यः क-
रोति मदर्पणम् ॥ ७ ॥ मलोके स श्रियं भुङ्क्ते मत्तुल्यं प्रा-
भवं भजेत् ॥ यस्तु शान्त्यादियुक्तः सन्मामात्मत्वेन प-
श्यति ॥ ८ ॥ स जायते परं ज्योतिरद्वैतं ब्रह्म केवलम् ॥
आत्मस्वरूपावस्थानं मुक्तिरित्यभिधीयते ॥ ९ ॥ सत्यं ज्ञा-
नमनन्तं सदानन्दं ब्रह्म केवलम् ॥ सर्वधर्मविहीनं च म-
नोवाचामगोचरम् ॥ १० ॥ सजातीयविजातीयपदार्थानाम-
संभवात् ॥ अतस्तद्व्यतिरिक्तानामद्वैतमिति संज्ञितम् ॥ ११ ॥
मत्वा रूपमिदं राम शुद्धं यदभिधीयते ॥ मय्येव दृश्यते
सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ १२ ॥ व्योम्नि गन्धर्वनगरं यथा

अ०

१३

॥५१॥

दृष्टं न दृश्यते ॥ अनाद्यविद्यया विश्वं सर्वं मन्येव कल्प्य-
ते ॥ १३ ॥ मम स्वरूपज्ञानेन यदाऽविद्या प्रणश्यति ॥ त-
दैक एव वर्त्तेऽहं मनोवाचामगोचरः ॥ १४ ॥ सदैव परमा-
नन्दः स्वप्रकाशश्चिदात्मकः ॥ न कालः पञ्चभूतानि न
दिशो विदिशश्च न ॥ मदन्यन्नास्ति यत्किञ्चित्तदा वर्त्तेऽह-
मेकलः ॥ १५ ॥ न संदृशे तिष्ठति मे स्वरूपं न चक्षुषा
पश्यति मां तु कश्चित् ॥ हृदा मनीषा मनसाभिकृप्तं ये
मां विदुस्ते ह्यमृता भवन्ति ॥ १६ ॥ ॥ श्रीराम उ-
वाच ॥ ॥ कथं भगवतो ज्ञानं शुद्धं मर्त्यस्य जायते ॥
तत्रोपायं हर ब्रूहि मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥ १७ ॥ ॥ श्री-

शि. गी.
॥५२॥

भगवानुवाच ॥ ॥ विरज्य सर्वभूतेभ्य आविरिञ्चपदा-
दपि ॥ घृणां वितत्य सर्वत्र पुत्रमित्रादिकेष्वपि ॥ १८ ॥
श्रद्धालुर्मुक्तिमार्गेषु वेदान्तज्ञानलिप्सया ॥ उपायनकरो
भूत्वा गुरुं ब्रह्मविदं व्रजेत् ॥ १९ ॥ तमर्थं पुरतः कृत्वा द-
ण्डवत्प्रणमेद्गुरुम् ॥ उत्थाय चाञ्जलिं कृत्वा वाञ्छितार्थान्नि-
वेदयेत् ॥ २० ॥ सेवाभिः परितोष्यैनं चिरकालं समाहितः
॥ सर्ववेदान्तवाक्यार्थं शृणुयात्सुसमाहितः ॥ २१ ॥ सर्ववे-
दान्तवाक्यानां मयि तात्पर्यनिश्चयम् ॥ श्रवणं नाम त-
त्प्राहुः सर्वे ते ब्रह्मवादिनः ॥ २२ ॥ लोहमण्यादिदृष्टान्त-
युक्तिभिर्यद्विचिन्तनम् ॥ तदेव मननं प्राहुर्वाक्यार्थस्योप-
बृंहणम् ॥ २३ ॥ निर्मोहो निरहंकारः समः संगविवर्जितः ॥

अ०

१३

॥५२॥

सदा शान्त्यादियुक्तः सन्नात्मन्यात्मानमीक्षते ॥ २४ ॥ य-
त्सदा ध्यानयोगेन तन्निदिध्यासनं स्मृतम् ॥ सर्वकर्मक्षय-
वशात्साक्षात्कारोऽपि चात्मनः ॥ २५ ॥ कस्यचिज्जायते
शीघ्रं चिरकालेन कस्यचित् ॥ कूटस्थानीह कर्माणि चिर-
कालार्जितान्यपि ॥ २६ ॥ ज्ञानेनैव विनश्यन्ति न तु क-
र्मायुतैरपि ॥ ज्ञानादूर्ध्वं तु यत्किञ्चित्पुण्यं वा पापमेव वा
॥ २७ ॥ क्रियते बहु वाल्पं वा न तेनायं विलिप्यते ॥
शरीरारम्भकं यत्तु प्रारब्धं कर्म तन्मतम् ॥ २८ ॥ तद्भोगे-
नैव नष्टं स्यान्न तु ज्ञानेन नश्यति ॥ निर्मोहो निरहंकारो
निर्लेपः संगवर्जितः ॥ २९ ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभू-
तानि चात्मानि ॥ यः पश्यन्संचरत्येष जीवन्मुक्तोऽभिधी-

शि. गी.

॥५३॥

यते ॥ ३० ॥ अहिनिर्व्वयिनी यद्वद्भुः पूर्वं भयप्रदा ॥
ततोऽस्य न भयं किंचित्तद्वद्भुस्यं जनः ॥ ३१ ॥ यदा सर्वे
प्रमुच्यन्ते कामा येऽस्य वशं गताः ॥ अथ मर्त्योऽमृतो भ-
वत्येतावदनुशासनम् ॥ ३२ ॥ मोक्षस्य नहि वासोऽस्ति न
ग्रामान्तरमेव वा ॥ अज्ञानहृदयग्रन्थिनाशो मोक्ष इति
स्मृतः ॥ ३३ ॥ वृक्षाग्रच्युतपादो यः स तदैव पतत्यधः ॥
तद्वज्ज्ञानवतो मुक्तिर्जायते निश्चितापि तु ॥ ३४ ॥ तीर्थे
चण्डालगेहे वा यदि वा नष्टचेतनः ॥ परित्यजन्देहमिमं
ज्ञानादेव विमुच्यते ॥ ३५ ॥ संवीतो येन केनाश्रन्भक्ष्यं
वाभक्ष्यमेव वा ॥ शयानो यत्र कुत्रापि सर्वात्मा मुच्यते-
ऽत्र सः ॥ ३६ ॥ क्षीरादुद्धृतमाज्यं यत्क्षिप्तं पयसि तत्पुनः

अ०

१३

॥५३॥

॥ न तेनैवैकतां याति संसारे ज्ञानवांस्तथा ॥ ३७ ॥ नित्यं
पठति योऽध्यायमिमं राम शृणोति वा ॥ स मुच्यते देह-
बन्धादनायासेन राघव ॥ ३८ ॥ अतः संयतचित्तस्त्वं नित्यं
पठ महीपते ॥ अनायासेन तेनैव सर्वथा मोक्षमाप्स्यसि ३९

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासू० शिवरा-
घवसंवादे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्यदि ते रूपं स-
च्चिदानन्दविग्रहम् ॥ निश्चलं निष्क्रियं शान्तं निखद्यं नि-
रञ्जनम् ॥ १ ॥ सर्वधर्मविहीनं च मनोवाचामगोचरम् ॥
सर्वव्यापिनमात्मानमीक्षते सर्वतः स्थितम् ॥ २ ॥ आत्म-
विद्यातपोमूलं तद्ब्रह्मोपनिषत्परम् ॥ अमूर्तं सर्वभूतात्मा-

शि. गी.
॥५४॥

कारं कारणकारणम् ॥ ३ यत्तददृश्यमग्राह्यं तद्ग्राह्यं वा कथं
भवेत् ॥ अत्रोपायमजानानस्तेन खिन्नोऽस्मि शंकर ॥ ४ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि तत्रो-
पायं महाभुज ॥ सगुणोपासनाभिस्तु चित्तैकाग्र्यं विधाय
च ॥ ५ ॥ स्थूलारुन्धतिकान्यायात्तत्र चित्तं प्रवर्तयेत् ॥
तस्मिन्नन्नमये पिण्डे स्थूलदेहे तनूभृताम् ॥ ६ ॥ जन्म-
व्याधिजरामृत्युनिलये वर्तते दृढा ॥ ७ ॥ आत्मबुद्धिरहं-
मानात्कदाचिन्नैव हीयते ॥ आत्मा न जायते नित्यो मि-
यते वा कथंचन ॥ ८ ॥ संजायतेऽस्ति विपरिणमते वर्धते
तथा ॥ क्षीयते नश्यतीत्येते षड्भावा वपुषः स्मृताः ॥ ९ ॥
आत्मनो न विकारित्वं घटस्थनभसो यथा ॥ एवमात्माव-

अ०

१४

॥५४॥

पुस्तस्मादिति संचिन्तयेद्बुधः ॥ १० ॥ मूषानिक्षिप्तहेमाभः
कोशः प्राणमयोऽत्र तु ॥ वर्ततेऽन्तरतो देहे बद्धः प्राणा-
दिवायुभिः ॥ ११ ॥ कर्मेन्द्रियैः समायुक्तश्चलनादिक्रिया-
त्मकः ॥ क्षुत्पिपासापराभूतो नायमात्मा जडो यतः ॥ १२ ॥
चिद्रूप आत्मा येनैव स्वदेहमनुपश्यति ॥ आत्मैवाहं परं
ब्रह्म निर्लेपः सुखनीरधिः ॥ १३ ॥ न तदश्नाति कंचैनं न
तदश्नाति कश्चन ॥ ततः प्राणमये कोशे कोशोऽस्त्येव म-
नोमयः ॥ १४ ॥ स संकल्पविकल्पात्मा बुद्धीन्द्रियसमा-
हितः ॥ काम क्रोधस्तथा लोभो मोहो मात्सर्यमेव च ॥ १५ ॥
मदश्चेत्यरिषड्वर्गो ममतेच्छादयोऽपि च ॥ मनोमयस्य को-
शस्य धर्मा एतस्य तत्र तु ॥ १६ ॥ या कर्मविषया बुद्धि-

शि. गी.

॥५५॥

वेदशास्त्रार्थनिश्चिता ॥ सा तु ज्ञानेन्द्रियैः सार्धं विज्ञान-
मयकोशतः ॥ १७ ॥ इह कर्तृत्वाभिमानी स एव तु न
संशयः ॥ इहामुत्र गतिस्तस्य स जीवो व्यावहारिकः ॥ १८ ॥
व्योमादिसात्विकांशेभ्यो जायन्ते धीन्द्रियाणि तु ॥ व्योमः
श्रोत्रं भुवो घ्राणं जलाजिह्वाथ तेजसः ॥ १९ ॥ चक्षुर्वा-
योस्त्वगुत्पन्ना तेषां भौतिकता ततः ॥ व्योमादीनां सम-
स्तानां सात्विकांशेभ्य एव तु ॥ २० ॥ जायेते बुद्धिमनसी
बुद्धिः स्यान्निश्चयात्मिका ॥ वाक्पाणिपादपायूपस्थानि क-
र्मेन्द्रियाणि तु ॥ २१ ॥ व्योमादीनां रजोऽंशेभ्यो व्यस्ते-
भ्यस्तान्यनुक्रमात् ॥ समस्तेभ्यो रजोऽंशेभ्यः पञ्च प्राणा-
दिवायवः ॥ २२ ॥ जायन्ते सप्तदशकमेवं लिङ्गशरीरकम् ॥

अ०

१४

॥५५॥

एवं लिङ्गशरीरं तु तप्तायःपिण्डवद्यतः ॥ २३ ॥ परस्पराध्या-
सयोगात्साक्षी चैतन्यसंयुतः ॥ तदानन्दमयः कोशो भो-
क्तृत्वं प्रतिपद्यते ॥ २४ ॥ विद्याकर्मफलादीनां भोक्तेहामुत्र
स स्मृतः ॥ यदाध्यासं विहायैष स्वस्वरूपेण तिष्ठति ॥ २५ ॥
अविद्यामात्रसंयुक्तः साक्ष्यात्मा जायते तदा ॥ द्रष्टान्तः-
करणादीनामनुभूतस्मृतेरपि ॥ २६ ॥ अतोऽन्तःकरणा-
ध्यासादध्यस्तत्वेन चात्मनि ॥ भोक्तृत्वं साक्षिता चेति द्वैधं
तस्योपपद्यते ॥ २७ ॥ आतपश्चापि तच्छाया तत्प्रकाशे
विराजते ॥ एको भोजयिता तत्र भुङ्क्तेऽन्यः कर्मणः फलम्
॥ २८ ॥ क्षेत्रज्ञं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ॥ बुद्धिं तु
सारथिं विद्धि प्रग्रहं तु मनस्तथा ॥ २९ ॥ इन्द्रियाणि

शि. गी.

॥५६॥

हयान्विद्धि विषयांस्तेषु गोचरान् ॥ इन्द्रियैर्मनसा
युक्तं भोक्तारं विद्धि पूरुषम् ॥ ३० ॥ एवं शान्त्यादियुक्तः
सन्नुपास्ते यः सदा द्विजः ॥ उद्धाट्योद्धाट्यैकमेकं यथैव
कदलीतरोः ॥ ३१ ॥ वल्कलानि ततः पश्चालभते सारमुत्त-
मम् ॥ तथैव पञ्चभूतेषु मनः संक्रमते क्रमात् ॥ ३२ ॥
तेषां मध्ये ततः सारमात्मानमपि विन्दति ॥ एवं मनः स-
माधाय संयतो मनसि द्विजः ॥ ३३ ॥ अथ प्रवर्तयेच्चित्तं
निराकारे परात्मनि ॥ ततो मनः प्रगृह्णाति परमात्मानम-
व्ययम् ॥ यत्तददृश्यमग्राह्यमस्थूलाद्युक्तिगोचरम् ॥ ३४ ॥
॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रवणेनैव प्रवर्तन्ते ज-
नाः कथम् ॥ वेदशास्त्रार्थसंपन्ना यज्वानः सत्यवादिनः

अ०

१४

॥५६॥

॥ ३५ ॥ शृण्वन्तोऽपि तथात्मानं जानते नैव केचन ॥
 ज्ञात्वापि मन्यते मिथ्या किमेतत्तव मायया ॥ ३६ ॥ ॥
 श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमेव महाबाहो नात्र कार्या
 विचारणा ॥ दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ॥ ३७ ॥
 मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥ अभक्ता ये म-
 हाबाहो मम श्रद्धाविवर्जिताः ॥ ३८ ॥ फलं कामयमा-
 नास्ते चैहिकामुष्मिकादिकम् ॥ क्षयिष्ण्वल्पं सातिशयं
 यतः कर्मफलं मतम् ॥ ३९ ॥ तदविज्ञाय कर्माणि ये कुर्व-
 न्ति नराधमाः ॥ मातुः पतन्ति ते गर्भे मृत्योर्वक्त्रे पुनः
 पुनः ॥ ४० ॥ नानायोनिषु जातस्य देहिनो यस्यकस्य-
 चित् ॥ कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैर्मयि भक्तिः प्रजायते ॥ ४१ ॥

शि. गी.

॥५७॥

स एव लभते ज्ञानं मद्भक्तः श्रद्धयान्वितः ॥ नान्यकर्माणि
कुर्वाणो जन्मकोटिशतैरपि ॥ ४२ ॥ ततः सर्वं परित्यज्य
मद्भक्तिं समुदाहर ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज
॥ ४३ ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥ ४४ ॥ य-
त्तपस्यसि राम त्वं तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ ततः परतरा
नास्ति भक्तिर्मयि रघूत्तम ॥ ४५ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूप० शिवराघवसंवादे पञ्चकोशोपपादनं नाम
चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भक्तिस्ते कीदृशी देव

अ०

१५

॥५७॥

जायते वा कथंचन ॥ यया निर्वाणरूपत्वं लभते मोक्षमु-
त्तमम् ॥ तद्ब्रूहि गिरिजाकान्त मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥ १ ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यो वेदाध्ययनं यज्ञं दानानि
विविधानि च ॥ मदर्पणधिया कुर्यात्स मे भक्तः स मे
प्रियः ॥ २ ॥ नर्यभस्म समादाय विशुद्धं श्रोत्रियालयात् ॥
अग्निरित्यादिभिर्मन्त्रैरभिमन्त्र्य यथाविधि ॥ ३ ॥ उद्धूलयति
गात्राणि तेन चार्चति मामपि ॥ तस्मात्परतरा भक्तिर्मम
राम न विद्यते ॥ ४ ॥ सर्वदा शिरसा कण्ठे रुद्राक्षान्धार-
येत्तु यः ॥ पञ्चाक्षरीजपस्तः स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ ५ ॥
भस्मच्छन्नो भस्मशायी सर्वदा विजितेन्द्रियः ॥ यस्तु रुद्रं
जपेन्नित्यं चिन्तयेन्मामनन्यधीः ॥ ६ ॥ स तेनैव च देहेन

शि. गी.
॥५८॥

शिवः संजायते स्वयम् ॥ जपेद्यो रुद्रसूक्तानि तथाथर्वशिरः
परम् ॥ ७ ॥ कैवल्योपनिषत्सूक्तं श्वेताश्वतरमेव च ॥ ततः
परतरो भक्तो मम लोके न विद्यते ॥ ८ ॥ अन्यत्र धर्मा-
दन्यस्मादन्यत्रास्मात्कृताकृतात् ॥ अन्यत्र भूताद्भव्याच्च य-
त्प्रवक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ९ ॥ वदन्ति यत्पदं वेदाः शास्त्राणि
विविधानि च ॥ सर्वोपनिषदां सारं दध्मो घृतमिवोद्धृतम् ॥ १० ॥
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति मुनयः सदा ॥ तत्ते पदं संग्र-
हेण ब्रवीम्योमिति यत्पदम् ॥ ११ ॥ एतदेवाक्षरं ब्रह्म चैतदे-
वाक्षरं परम् ॥ एतदेवाक्षरं ज्ञात्वा यो यदिच्छति तस्य तत् ॥ १२ ॥
एतदालम्बनं श्रेष्ठमेतदालम्बनं परम् ॥ एतदालम्बनं ज्ञात्वा
ब्रह्मलोके महीयते ॥ १३ ॥ छन्दसां यस्तु धेनूनामृषभत्वेन

अ०

१५

॥५८॥

चोदितः ॥ इदमेवावधिः सेतुरमृतस्य च धारणात् ॥ १४ ॥
मेधसा पिहितं कोशं ब्रह्मणो यत्परं मतम् ॥ चतस्रस्तस्य
मात्राः स्युरकारोकारकौ तथा ॥ १५ ॥ मकारश्चावसाने-
ऽर्धमात्रेति परिकीर्तिता ॥ पूर्वत्र भूश्च ऋग्वेदो ब्रह्माष्टवस-
वस्तथा ॥ गार्हपत्यश्च गायत्री गङ्गा प्रातःसवस्तथा ॥ १६ ॥
द्वितीया च भुवो विष्णू रुद्रोऽनुष्टुप् यजुस्तथा ॥ यमुनाद-
क्षिणामिश्र माध्यन्दिनसवस्तथा ॥ १७ ॥ तृतीया च सुवः
सामान्यादित्यश्च महेश्वरः ॥ अग्निराहवनीयश्च जगती च
सरस्वती ॥ १८ ॥ तृतीयं सवनं प्रोक्तमथर्वत्वेन यन्मतम् ॥
चतुर्थी यावसानेऽर्धमात्रा सा सोमलोकगा ॥ १९ ॥ अथ-
र्वाङ्गिरसः संवर्तकोऽग्निर्मरुतस्तथा ॥ विराट् सभ्यावसथ्यौ

च शुतुद्रिर्यज्ञपुच्छकः ॥ २० ॥ प्रथमा रक्तवर्णा स्याद्वि-
 तीया भास्वरा मता ॥ तृतीया विद्युदाभा स्याच्चतुर्थी शु-
 क्तवर्णिनी ॥ २१ ॥ सर्वं जातं जायमानं तदोङ्कारे प्रतिष्ठि-
 तम् ॥ विश्वं भूतं च भुवनं विचित्रं बहुधा तथा ॥ २२ ॥
 जातं च जायमानं च तत्सर्वं रुद्र उच्यते ॥ तस्मिन्नेव पुनः
 प्राणाः सर्वमोङ्कार उच्यते ॥ २३ ॥ प्रविलीनं तदोङ्कारे परं
 ब्रह्म सनातनम् ॥ तस्मादोङ्कारजापी यः स मुक्तो नात्र
 संशयः ॥ २४ ॥ त्रेताग्नेः स्मार्तवहेर्वा शैवाग्नेर्वा समाह-
 तम् ॥ भस्माभिमन्त्रय यो मां तु प्रणवेन प्रपूजयेत् ॥ २५ ॥
 तस्मात्परतरो भक्तो मम लोके न विद्यते ॥ शालाग्नेर्दाव-
 वहेर्वा भस्मादायाभिमन्त्रितम् ॥ २६ ॥ यो विलिम्पति गा-

त्राणि स शूद्रोऽपि विमुच्यते ॥ कुशपुष्पैर्विल्वदलैः पुष्पैर्वा
गिरिसंभवैः ॥ २७ ॥ यो मामर्चयते नित्यं प्रणवेन प्रियो
हि सः ॥ पुष्पं फलं समूलं वा पत्रं सलिलमेव वा ॥ २८ ॥
यो दद्यात्प्रणवे मह्यं तत्कोटियुणितं भवेत् ॥ अहिंसा सत्य-
मस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ २९ ॥ यस्यास्त्यध्ययनं नित्यं
स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ प्रदोषे यो मम स्थानं गत्वा
पूजयते तु माम् ॥ ३० ॥ स परां श्रियमाप्नोति पश्चान्मयि
विलीयते ॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां पर्वणोरुभयोरपि ॥ ३१ ॥
भूतिभूषितसर्वाङ्गो यः पूजयति मां निशि ॥ कृष्णपक्षे वि-
शेषेण स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ ३२ ॥ एकादश्यामुपो-
ष्यैव यः पूजयति मां निशि ॥ सोमवारे विशेषेण स मे

शि. गी.

॥६०॥

भक्तो न नश्यति ॥ ३३ ॥ पञ्चामृतैः स्नापयेद्यः पञ्चगव्येन
वा पुनः ॥ पुष्पोदकैः कुशजलैस्तस्मान्नान्यः प्रियो मम
॥ ३४ ॥ पयसा सर्पिषा वापि मधुनेक्षुरसेन वा ॥ पक्वा-
म्रफलजेनापि नारिकेरजलेन वा ॥ ३५ ॥ गन्धोदकेन वा
मां यो रुद्रमन्त्रमनुस्मरन् ॥ अभिषिञ्चेत्ततो नान्यः कश्चि-
त्प्रियतरो मम ॥ ३६ ॥ आदित्याभिमुखो भूत्वा ऊर्ध्वा-
हुर्जले स्थितः ॥ मां ध्यायन् रविबिम्बस्थमथर्वाङ्गिरसं ज-
पेत् ॥ ३७ ॥ प्रविशेन्मे शरीरेऽसौ गृहं गृहपतिर्यथा ॥ बृ-
हद्रथन्तरं वामदेव्यं वेदव्रतानि च ॥ ३८ ॥ तद्योगानाज्य-
दोहांश्च यो गायति ममाग्रतः ॥ इह श्रियं परां भुक्त्वा मम
सायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ ईशावास्यादि मन्त्रान् यो जपे-

अ०

१५

॥६०॥

नित्यं ममाग्रतः ॥ मत्सायुज्यमवाप्नोति मम लोके मही-
यते ॥ ४० ॥ भक्तियोगो मया प्रोक्त एवं रघुकुलोद्भव ॥
सर्वकामप्रदो मत्तः किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सू० शिवराघवसंवादे भक्तियोगो नाम पञ्चद-
शोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्मोक्षमार्गो यस्त्व-
या सम्यगुदाहृतः ॥ तत्राधिकारिणं ब्रूहि तत्र मे संशयो
महान् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ब्रह्मक्षत्र-
विशः शूद्राः स्त्रियश्चात्राधिकारिणः ॥ ब्रह्मचारी गृहस्थो

वाऽनुपनीतोऽथवा द्विजः ॥ २ ॥ वनस्थो वाऽवनस्थो वा
 यतिः पाशुपतव्रती ॥ बहुनात्र किमुक्तेन यस्य भक्तिः
 शिवार्चने ॥ ३ ॥ स एवात्राधिकारी स्यान्नान्यचित्तः क-
 थंचन ॥ जडोऽन्धो बधिरो मूको निःशौचः कर्मवर्जितः
 ॥ ४ ॥ अज्ञोपहासका भक्ता भूतिरुद्राक्षधारिणः ॥ लि-
 ङ्गिनो यश्च वा द्वेष्टि ते नैवात्राधिकारिणः ॥ ५ ॥ यो मां
 गुरुं पाशुपतं व्रतं द्वेष्टि धराधिप ॥ विष्णुं वा न स मु-
 च्येत जन्मकोटिशतैरपि ॥ ६ ॥ अनेककर्मसक्तोऽपि शि-
 वज्ञानविवर्जितः ॥ शिवभक्तिविहीनश्च संसारी नैव मु-
 च्यते ॥ ७ ॥ आसक्ताः फलरागेण ये त्ववैदिककर्मणि ॥
 दृष्टमात्रफलास्ते तु न भक्ता विधिकारिणः ॥ ८ ॥ अवि-

मुक्ते द्वारकायां श्रीशैले पुण्डरीकके ॥ देहान्ते तारकं ब्रह्म
लभते मदनुग्रहात् ॥ ९ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मन-
श्चैव सुसंयतम् ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते
॥ १० ॥ विप्रस्यानुपनीतस्य विधिरेवमुदाहृतः ॥ नाभिव्या-
हारयेद्ब्रह्म स्वधानिनयनादृते ॥ ११ ॥ स शूद्रेण समस्ता-
वद्यावद्वेदान्न जायते ॥ नामसंकीर्तने ध्याने सर्व एवाधि-
कारिणः ॥ १२ ॥ संसारान्मुच्यते जन्तुः शिवतादात्म्यभाव-
नात् ॥ तथा दानं तपो वेदाध्ययनं चान्यकर्म वा ॥ १३ ॥
सहस्रांशं तु नार्हन्ति सर्वदा ध्यानकर्मणः ॥ जातिमाश्र-
ममङ्गानि देशं कालमथापि वा ॥ १४ ॥ आसनादीनि
कर्माणि ध्यानं नापेक्षते क्वचित् ॥ गच्छंस्तिष्ठन् जपन्वापि

शि. गी.

॥६२॥

शयानो वान्यकमणि ॥ १५ ॥ पातकेनापि वा युक्तो
ध्यानादेव विमुच्यते ॥ नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो
न विद्यते ॥ १६ ॥ स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो
भयात् ॥ आश्रयै वा भये शोके क्षुते वा मम नाम यः
॥ १७ ॥ व्याजेन वा स्मरेद्यस्तु स याति परमां गतिम् ॥
महापापैरपि स्पृष्टो देहान्ते यस्तु मां स्मरेत् ॥ १८ ॥ पञ्चा-
क्षरीं वोच्चरति स मुक्तो नात्र संशयः ॥ विश्वं शिवमयं यस्तु
पश्यत्यात्मानमात्मना ॥ १९ ॥ तस्य क्षेत्रेषु तीर्थेषु किं कार्यं
वान्यकर्मसु ॥ सर्वेण सर्वदा कार्यं भूतिरुद्राक्षधारणम् ॥ २० ॥
नित्यं शिवं शिवोक्तेन शिवभक्तिमभीप्सता ॥ नर्यभस्म स-
मायुक्तो रुद्राक्षान्यस्तु धारयेत् ॥ २१ ॥ महापापैरपि स्पृष्टो

अ०

१५

॥६२॥

मुच्यते नात्र संशयः ॥ अन्यानि शैवकर्माणि करोतु न
करोतु वा ॥ २२ ॥ शिवनाम जपेद्यस्तु सर्वदा मुच्यते तु
सः ॥ अन्तकाले तु रुद्राक्षान्विभूतिं धारयेत्तुः यः ॥ २३ ॥
महापापोपपापौघैरपि स्पृष्टो नराधमः ॥ सर्वथा नोपसर्पन्ति
तं जनं यमकिंकराः ॥ २४ ॥ बिल्वमूलमृदा यस्तु शरीर-
मुपलिम्पति ॥ अन्तकालेऽन्तकजनैः स दूरीक्रियते नरः
॥ २५ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्पूजितः कुत्र
कुत्र वा त्वं प्रसीदसि ॥ तद्रूहि मम जिज्ञासा वर्तते मह-
ती विभो ॥ २६ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ मृदा वा गोम-
येनापि भस्मना चन्दनेन वा ॥ सिकताभिर्दारुणा वा पा-
षाणेनापि निर्मिता ॥ २७ ॥ लोहेन वाथ रङ्गेण कांस्यख-

शि. गी.

॥६३॥

परपित्तलैः ॥ ताम्ररौप्यसुवर्णैर्वा रत्नैर्नानाविधैरपि ॥ २८ ॥
अथवा पारदेनैव कर्पूरेणाथवा कृता ॥ प्रतिमा शिवलिङ्गं
वा द्रव्यैरेतैः कृतं तु यत् ॥ २९ ॥ तत्र मां पूजयेत्तेषु फलं
कोट्युणोत्तरम् ॥ मृद्धारुकांस्यलोहैश्च पाषाणेनापि निर्मि-
ता ॥ ३० ॥ गृहिणा प्रतिमा कार्या शिवं शश्वदभीप्सता ॥
आयुः श्रियं कुलं धर्मं पुत्रानाप्नोति तैः क्रमात् ॥ ३१ ॥
बिल्ववृक्षे तत्फले वा यो मां पूजयते नरः ॥ परां श्रियमिह
प्राप्य मम लोके महीयते ॥ ३२ ॥ बिल्ववृक्षं समाश्रित्य यो
मन्त्रान्विधिना जपेत् ॥ एकेन दिवसेनैव तत्पुरश्चरणं भवेत्
॥ ३३ ॥ यस्तु बिल्ववने नित्यं कुटीं कृत्वा वसेन्नरः ॥ सर्वे
मन्त्राः प्रसिद्ध्यन्ति जपमात्रेण केवलम् ॥ ३४ ॥ पर्वताग्रे

अ०

१५

॥६३॥

नदीतीरे बिल्वमूले शिवालये ॥ अग्निहोत्रे केशवस्य संनि-
धौ वा जपेत्तु यः ॥ ३५ ॥ नैवास्य विघ्नं कुर्वन्ति दानवा
यक्षराक्षसाः ॥ तं न स्पृशन्ति पापानि शिवसायुज्यमृच्छति
॥ ३६ ॥ स्थण्डिले वा जले वह्नौ वायावाकाश एव वा ॥
गुरौ स्वात्मनि वा यो मां पूजयेत्प्रयतो नरः ॥ ३७ ॥ स
कृत्स्नं फलमाप्नोति लवमात्रेण राघव ॥ आत्मपूजासमा-
नास्ति पूजा रघुकुलोद्भव ॥ ३८ ॥ मत्सायुज्यमवाप्नोति
चण्डालोऽप्यात्मपूजया ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति मनुष्यः
कम्बलासने ॥ ३९ ॥ कृष्णाजिने भवेन्मुक्तिर्मोक्षश्रीर्व्या-
घ्रचर्मणि ॥ कुशासने भवेज्ज्ञानमारोग्यं पत्रनिर्मिते ॥ ४० ॥
प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि जपं पूजां समारभेत् ॥ पाषाणे

शि. गी.

॥६४॥

दुःखमाप्नोति काष्ठे नानाविधान् गदान् ॥ ४१ ॥ वस्त्रेण
श्रियमाप्नोति भूमौ मन्त्रो न सिद्ध्यति ॥ अक्षमालाविधिं
वक्ष्ये शृणुष्वनावहितो नृप ॥ ४२ ॥ साम्राज्यं स्फाटिके स्या-
त्तु पुत्रजीवे परां श्रियम् ॥ आत्मज्ञानं कुशग्रन्थौ रुद्राक्षः
सर्वकामदः ॥ ४३ ॥ प्रवालैश्च कृता माला सर्वलोकवशप्र-
दा ॥ मोक्षप्रदा च माला स्यादामलक्याः फलैः कृता ॥ ४४ ॥
मुक्ताफलैः कृता माला सर्वविद्याप्रदायिनी ॥ माणिक्यर-
चिता माला त्रैलोक्यस्त्रीवशंकरी ॥ ४५ ॥ नीलैर्मरकतैर्वा-
पि कृता शत्रुभयप्रदा ॥ सुवर्णरचिता माला दद्यादै महतीं
श्रियम् ॥ ४६ ॥ तथा रौप्यमयी माला कन्यां यच्छति
कामिताम् ॥ ४७ ॥ उक्तानां सर्वकामानां दायिनी पारदैः

अ०

१५

॥६४॥

कृता ॥ ४८ ॥ अष्टोत्तरशता माला तत्र स्यादुत्तमोत्तमा ॥
शतसंख्योत्तमा माला पञ्चाशन्मध्यमा मता ॥ ४९ ॥ चतुः
पञ्चाशती यद्वा अधमा सप्तविंशतिः ॥ अधमा पञ्चविंशत्या
यदि स्याच्छतनिर्मिता ॥ ५० ॥ पञ्चाशदक्षराण्यत्रानुलो-
मप्रतिलोमतः ॥ इत्येवं स्थापयेत्स्पष्टं न कस्मैचित्प्रदर्शयेत्
॥ ५१ ॥ वर्णैर्विन्यस्तया यस्तु क्रियते मालया जपः ॥ एक-
वारेण तस्यैव पुरश्चर्या कृता भवेत् ॥ ५२ ॥ सव्यपाणिं
गुदे स्थाप्य दक्षिणं च ध्वजोपरि ॥ योनिमुद्राबन्ध एष
भवेदासनमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ योनिमुद्रासने स्थित्वा प्रजपेद्यः
समाहितः ॥ यं कंचिदपि वा मन्त्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः
॥ ५४ ॥ छिन्ना रुद्धाः स्तम्भिताश्च मिलिता मूर्छितास्तथा ॥

शि. गी.
॥६५॥

सुप्ता मत्ता हीनवीर्या दग्धाः प्रत्यर्थिपक्षगाः ॥ ५५ ॥ बाला यौवन-
मन्त्राश्च वृद्धा मन्त्राश्च ये मताः ॥ यो निसमुद्रासने स्थित्वा मन्त्रा-
नेवंविधान् जपेत् ॥ ५६ ॥ तस्य सिद्ध्यन्ति ते मन्त्रा ना-
न्यस्य तु कथंचन ॥ ब्राह्मं मुहूर्तमारभ्या मध्याह्नं प्रजपेन्म-
नुम् ॥ ५७ ॥ अत ऊर्ध्वं कृते जाप्ये विनाशाय भवेद्भुवम्
॥ पुरश्चर्याविधावेवं सर्वकाम्यफलेष्वपि ॥ ५८ ॥ नित्ये
नैमित्तिके वापि तपश्चर्यासु वा पुनः ॥ सर्वदैव जपः का-
र्यो न दोषस्तत्र कश्चन ॥ ५९ ॥ यस्तु रुद्रं जपेन्नित्यं ध्या-
यमानो ममाकृतिम् ॥ षडक्षरं वा प्रणवं निष्कामो विजिते-
न्द्रियः ॥ ६० ॥ तथाथर्वशिरोमन्त्रं कैवल्यं वा रघूत्तम ॥
स तेनैव च देहेन शिवः संजायते स्वयम् ॥ ६१ ॥ अधीते

अ०

१६

॥६५॥

शिवगीतां यो नित्यमेतां जितेन्द्रियः ॥ शृणुयाद्वा समुक्तः
स्यात्संसारान्नात्र संशयः ॥ ६२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥
एवमुक्त्वा महादेवस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ रामः कृतार्थमात्मा-
नममन्यत तथैव सः ॥ ६३ ॥ एवं मया समासेन शिव-
गीता समीरिता ॥ एतां यः प्रजपेन्नित्यं शृणुयाद्वा समा-
हितः ॥ ६४ ॥ एकाग्रचित्तो यो मर्त्यस्तस्य मुक्तिः करे स्थि-
ता ॥ अतः शृणुध्वं मुनयो नित्यमेता समाहिताः ॥ ६५ ॥
अनायासेन वो मुक्तिर्भविता नात्र संशयः ॥ कायक्लेशो
मनःक्षोभो धनहानिर्न चात्मनः ॥ ६६ ॥ पीडास्ति श्रव-
णादेव यस्मात्कैवल्यमाप्नुयात् ॥ शिवगीतामतो नित्यं शृ-
णुध्वमृषिसत्तमाः ॥ ६७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अद्यप्रभृति भू-

शि. गी.

॥६६॥

यस्त्वमाचार्यः परमो गुरुः ॥ अविद्याया परं पारं यस्मात्तार-
यितासि नः ॥ ६८ ॥ उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान् ब्रह्मदः
पिता ॥ तस्मात्सूतात्मज त्वं नः सत्यं नान्योऽस्ति नो गुरुः
॥ ६९ ॥ इत्युक्त्वा प्रययुः सर्वे सायंसंध्यामुपासितुम् ॥
स्तुवन्तः सूतपुत्रं ते संतुष्टा गोमतीतटम् ॥ ७० ॥

॥ इति श्रीपद्म० उप० शिवगीता० ब्रह्म०
योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे गीताधिकारिनि-
रूपणं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बापुर्यां तुकाराम जावजी इत्यनेन स्वकीये
निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालये मुद्रयित्वा प्राकाश्यं
नीतम् ॥ शकाब्दाः १८२८ । सनाब्दाः १९०६.

अ०

१६

॥६६॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

॥ इति शिवगीता समाप्ता ॥

